

**Інститут Східної Європи
Кафедра українознавства
Університету «Львівський Ставропігон»
The Eastern-European Institute,
Kafedra Ukrajinoznastva University «L'viv Stavropigon»**

Віктор Ідзьо

**Король Данило
та Українська держава в XIII столітті**

Львів, Видавництво Університету «Львівський Ставропігон», 2015р.

**Друкується за рішенням Кафедри Українознавства
Університету «Львівський Ставропігон»,
протокол № 1, від 4 січня 2015р.**

Рецензенти:

Грабовецький В. - доктор історичних наук, професор Кафедри Українознавства Університету «Львівський Ставропігон».

Калакура Я. - доктор історичних наук, професор Кафедри Українознавства Університету «Львівський Ставропігон».

Кміт Я. - доктор філософії, професор Кафедри Українознавства Університету «Львівський Ставропігон».

Кононенко П. - доктор філологічних наук, професор Кафедри Українознавства Університету «Львівський Ставропігон».

Кононенко Т. - доктор філософських наук, професор Кафедри Українознавства Університету «Львівський Ставропігон».

Недоху М. - доктор філософських наук, професор Кафедри Українознавства Університету «Львівський Ставропігон».

Огірко О. - доктор філософських наук, професор Кафедри Українознавства Університету «Львівський Ставропігон».

Партико З. - доктор філологічних наук, професор Кафедри Українознавства Університету «Львівський Ставропігон».

Віктор Ідзьо.

І-29. Король Данило та Українська держава в XIII столітті. Наукове видання. - Львів, Видавництво Університету «Львівський Ставропігон», 2015р. - 80с.

ISBN 966-665-347-12

Наукові праці Академії Наук Вищої Школи України, доктора історичних наук, професора, директора Інституту Східної Європи та завідувача Кафедри українознавства Університету “Львівський Ставропігон” Віктора Ідзя “Король Данило та Українська держава в XIII столітті” вивчають проблему розвитку Української держави в XIII столітті в епоху правління короля Данила, оскільки вона консолідувала український народ від Карпат до Дніпра, і була відома в Європі, як Руське королівство.

Наукові праці доктора історичних наук, професора, академіка Віктора Ідзя “Король Данило та Українська держава в XIII столітті” приурочені 55-літтю з дня народження (1960-2015 рр.), 35-літтю науково-педагогічної діяльності.

ISBN 966-665-347-12

© Ідзьо В.С., 2015р.

ЗМІСТ

КОРОЛІВСЬКА ВЛАДА ЧАСІВ ДАНИЛА ГАЛИЦЬКОГО В УКРАЇНСЬКІЙ ДЕРЖАВІ XIII СТОЛІТТЯ І СУЧАСНА МЕТОДОЛОГІЯ ДЕРЖАВОЗНАВСТВА.....	4
ЛЕТОПИСЕЦ РУСЬКИЙ – ЛІТОПИС РУСЬКИЙ – XII-XIII СТОЛІТТЯ ТА “ГАЛИЦЬКО-ВОЛИНСЬКА” ТЕРМІНОЛОГІЯ ЩОДО СТАРОУКРАЇНСЬКОГО ЛІТОПИСАННЯ ТА УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВНОСТІ В ЕПОХУ КОРОЛЯ ДАНИЛА.....	16
КОРОЛЬ ДАНИЛО, ГАЛИЦЬКИЙ: ДО ПРОБЛЕМИ З’ЯСУВАННЯ ІСТОРИЧНОГО ПОРТРЕТУ.....	22
ДИПЛОМАТИЧНІ ЗВ’ЯЗКИ ДАНИЛА РОМАНОВИЧА НАПЕРЕДОДНІ КОРОНАЦІЇ.....	27
КОРОЛЬ ДАНИЛО ТА ЦЕРКОВНА ОРГАНІЗАЦІЯ УКРАЇНИ-РУСИ В XIII СТОЛІТТІ.....	43
КОРОЛЬ ДАНИЛО ТА УКРАЇНСЬКА ДЕРЖАВА І РИМСЬКА ЦЕРКВА В XIII СТОЛІТТІ.....	52
ПАПА РИМСЬКИЙ ІНОКЕНТІЙ IV (1243-1254 рр.), КОРОЛЬ РУСИ ДАНИЛО РОМАНОВИЧ ГАЛИЦЬКИЙ (1253-1264 рр.). ДО ПИТАННЯ РЕЛІГІЙНИХ ТА ПОЛІТИЧНИХ ВЗАЄМОВІДНОСИН В 1245-1254 РОКАХ.....	71

КОРОЛІВСЬКА ВЛАДА ЧАСІВ ДАНИЛА ГАЛИЦЬКОГО В УКРАЇНСЬКІЙ ДЕРЖАВІ XIII СТОЛІТТЯ І СУЧАСНА МЕТОДОЛОГІЯ ДЕРЖАВОЗНАВСТВА

У даному дослідженні, поставлена мета встановити причини, які призвели до кристалізації і єдності староукраїнського суспільства, його економічної і політичної могутності в XIII столітті, а також з'ясувати роль української держави в середньовічній Європі, запропонувати сучасну методологію українського державознавства, яка раніше внаслідок панування радянської методології при з'ясуванні питання державотворення, не могла примінятися щодо складного питання творення української держави в продовж X-XIII століть. Особливо це виявилось під час з'ясування питання державотворення Української держави в кінці XII на початку XIII століття. Тогочасна методологія державознавства, яка відчасти підтримується і сьогодні внаслідок відсутності методології українського державознавства, оприділила державотворчий процес в Україні в XIII столітті під іменем “Галицько-Волинське князівство”, тим самим применшивши роль функціонування української державності в XIII столітті [1].

Однак, кінець XII початок XIII століття був часом блискучої епохи в реформаторських потугах в історії України – Русі. У цей час, як зауважив російський історик А. Е. Пресняков, українська національність і українська державність складалася на глибоких коріннях своєї національно-культурної індивідуальності за час блискучого, хоча і короткочасного самостійного політичного життя держави Романа Мстиславовича «Самодержця усієї Русі» і його знаменитого сина короля Русі - Данила. У цей час, на думку дослідника, Україна утверджується етнічно, політично, культурно та економічно і ставала між своїми сусідами такою ж могутньою і шанованою в Європі державою, як Польське королівство і Литовське велике князівство [2].

Об'єднана в одне державне тіло у час «Самодержця усієї Русі Романа», що був, як виражається літописець, «Царем в усій Руській землі», Україна-Русь, перетворилася в одну із наймогутніших держав Центрально-Східної Європи. Об'єднавши Галичину і Волинь, Роман Мстиславович заявляє свої права на

Київ, номінальну політичну столицю України-Русі, один із найголовніших економічних, політичних і культурних її центрів. Роман прекрасно розумів, що єдина Україна-Русь стане об'єктом припинення внутрішньої феодальної анархії, тому у 1202 році Роман відбирає Київ у Рюрика Ростиславовича і садовить у нього свого васала - удільного луцького князя Інгвара Ярославовича, а у наступному році, повертаючись із переможного походу на половців, Роман Мстиславович заволодіває Києвом і фактично стає великим київським князем, одночасно залишаючись галицьким і волинським [3].

Посівши київський великокнязівський стіл, Роман остаточно припинив міжкнязівські чвари в Україні - Русі і запропонував українській державі новий реформаторсько-законодавчий проект під назвою «Доброго порядку для Русі». У вступній частині свого проекту володар України-Русі пропонував зробити так: «Щоб кожний князь не міг грабувати і відбирати волості, що не належать йому. Роман відзначав, що як тільки постає безладдя у державі серед князів, одразу ж це використовують половці, які нападають на Русь-Україну». «Добрий порядок Романа» зводився до головної умови: « У випадку смерті голови держави право вибору великого київського князя мають найбільші із шести володарів Русі, а саме: князь суздальський, смоленський, чернігівський, галицький, волинський і полоцький. Якщо хтось із князів розпочне війну один проти одного, то володар України-Русі судить їх чи мирить. Якщо на когось війною прийдуть половці, угри чи поляки, або якийсь інший народ і сам той окремих князь не може оборонитися, тоді великий князь (володар України-Русі) повинен надати допомогу від усієї держави». Роман Мстиславович запропонував у своєму «Доброму порядку» передачу великокнязівського престолу від батька до сина, як це було прийнято у країнах Західної Європи. Сучасники відзначали Романа Мстиславовича неабиякою державною мудрістю. Очевидно, що Романа можна назвати першим володарем України-Русі і реформатором стародавньої української держави. Джерела дають право нам наголошувати, що авторитет Романа у Європі став настільки високий, що папа Римський вступив з останнім у широкомаштабні політичні зв'язки і запропонував останньому провести і релігійну реформу, добавляючи до цього своє благословення, захист апостольської

церкви святого Петра і коронування останнього на короля Русі. Однак, Роман відхилив пропозицію реформування релігії і захист від меча апостола святого Петра і заявив папському послу: “Я маю власний меч і звикнув добувати усе, що маю власною кров'ю, так само як діди поширюю і умножаю землю Руську” [4].

Як бачимо, українська держава, зміцнена Романом, зразу ж перетворилась у загальноєвропейський могутній кристал через призму якого проходили усі широкомаштабні загальноєвропейські події. Французький хроніст середини XIII століття Адберік з Труа Фонтен говорить, що Роман втрутився у боротьбу за корону Германської імперії, підтримуючи гогенштауфенів проти вельфів і напав на союзника вельфів польського князя Лешка. Через призму такого джерела рамки міжнародної Європейської політики України-Русі в XIII столітті виглядають широкомаштабними. Невтомна енергія і разюча сила характеру володаря України-Русі, Романа, його кипуча і бурхлива міжнародна діяльність стимулювала широкомаштабні стосунки української держави з руськими князями, половецькими ханами, польським та угорським володарями, германським та візантійським імператорами, папою римським. Шлюб з візантійською принцесою Анною, дочкою візантійського імператора Олексія Комнина, поставив Романа і українську державу на початку XIII століття в один ряд з наймогутнішими державами Європи. Самі ж реформаційні процеси в Україні-Русі у час короткого володарювання Романа ще зовсім не вивчені, дана праця тільки вводить науковців в ракурс перспективного вивчення історичною наукою політичних і торгово-економічних надбань Романа, розробляє сучасну методологію державознавства в Україні [5].

Однак, можна з наявної сукупності джерел зробити висновок, що Роман був могутнім володарем, авторитет і слава якого до нього могла належати тільки київським чи ростово-суздальським володарям, і в його час була перейнята і закріплена галицьким володарем, який переніс столицю України-Русі bliще до західно-європейського світу, а саме місто Галич фактично за час володарювання Романа перетворилось у столицю України-Русі [6].

Самі ж реформаційні процеси в Україні-Русі у час короткого володарювання Романа ще зовсім не вивчені, дана праця тільки вводить науковців в ракурс перспективного вивчення історичною

наукою політичних і торгово-економічних надбань великого князя Романа, та можна з наявної сукупності джерел зробити висновок, що Роман був могутнім володарем, авторитет і слава якого до нього могла належати тільки київським чи ростово-суздальським володарям, і в його час була перейнята і закріплена галицьким володарем, який переніс столицю України-Русі bliще до західно-європейського світу, а саме місто Галич фактично за час володарювання Романа перетворилось у столицю України-Русі. Тож не науково, як це тенденційно вважали історики ХІХ і ХХ століття розглядати діяльність Романа, виключно як князя галицького. На нашу думку, в той час коли джерела називають його “Самодержцем всієї Русі”, а масштаби політичної діяльності далеко виходили за рамки Галицького князівства. У середньовічній Європі володарі часто змінювали столиці, регіони з яких управляли державою, та назви їх держав ніхто не змінював, очевидно, Русь-Україна теж не виключення. Тому, на нашу думку, абревіатура “Галицько-Волинська держава”, запропонована ученою думкою ХІХ століття і підтримана рядом українських вчених (Я.Д.Ісаєвич, М.Ф.Котляр і др.), не вірна, оскільки дані вчені формували свою концепцію “Галицько-Волинської держави” в той час, коли сформувавши концепцію української державності було неможливо, оскільки був відсутній сам предмет вивчення – українська держава. Не вірна в означених вище вчених і методологія українського державознавства. Дані вчені формували свої концепції, методологію державознавства, з означенням “Галицько-Волинська держава” в рамках марксистсько-ленінської історичної науки, тобто без будь-якого взяття за основу бодай би концепції української державності М.С.Грушевського. Отже без підґрунтя суто українських історичних, національних та культурних процесів, які проходили в українському народі в ХІІІ столітті, без критичного аналізу сукупності вітчизняних та іноземних джерел, дані вчені оперті на вузькопрофільовану марксистсько-ленінську концепцію, яка не враховувала концепцію української державності, методологію українського державознавства, не могли створити як концепцію української державності, так і методологію українського державознавства [7].

Розглянуті нами раніше заборонені радянською історичною наукою джерела і висновки істориків, дають право наголошувати,

що якщо відкинути методологію радянської науки, її сформовану концепцію “Галицько-Волинського князівства” і сформувану нову, українську, методологію державознавства, то ми побачимо, критично розглянувши епоху XIII століття, широкомаштабну діяльність українського народу, її володарів Романа, Данила в європейським інтегральним процесі. За таких обставин в іншому методолічному контексті достовірно з’ясується як питання кристалізації української державності, так і релігійні стосунки між православною і католицькою церквою в XIII столітті [8].

Як це не парадоксально, але факт, що стосунки українських володарів з римською церквою в XIII столітті були, навіть близькі і найтісніші, що оприділювали напрямок зовнішньої політики української держави упродовж всього XIII століття. Дослідник XIX століття, Д. Зубрицький, наголошував, що близький в цей час до України-Русі були як і сусідні західні володарі, так і римська церква: “молодий рішучий Римський папа підносить Роману королівську корону і вінчає останнього на короля Русі, він який ставить і скидає з престолу володарів заходу, він який заставляє іти весь західний світ на спасіння гроба господнього, – усе це значить, що Роман Мстиславович повинен був бути великим і надзвичайно могутнім володарем держави від Карпат до Дніпра, усіх подвигів якого ми очевидно ніколи не визнаємо. Є тільки здогадки, що він з малим своїм військом перемиг велике угорське військо, що заставило підписати угорського короля з володарем України-Русі вигідний мир “Любові і добросусідства”. Його перемоги у Литві, над половцями, очевидно були добре відомі папській курії і оцінені поданням королівської корони, як належне” [9].

Та Роман Мстиславович знаючи політику папи Інокентія III у питанні імператорського престолу у Німецькій імперії, щодо Візантії, і вигнання хрестоносцями його тестя імператора Олексія Ангела, повважав за потрібне підтримати у кровопролитній європейській війні претендента на імператорський престол від коаліції гібелінів, яку очолював Філіп Швабський [10].

Навіть коронація Романа, яка була влаштована папськими послами, не порушила вибору союзника. Французський хроніст XIII ст. засвідчуючи факт коронації папою Романа на короля Русі писав: «Король Русі по імені Роман вийшовши за межі своїх

кордонів, намагався пройти через Польщу в Саксонію на з'єднання з Філіпом Швабським [11].

Характерно, що в Синодику монастиря Бернардинів св. Петра в Ерфурті теж є запис про те, що Роман король Русі: “Romanus rex Ruthenorum dedit nobile xxx marcas”. Слід зауважити, що Ерфурт один із великих торговельних центрів на шляху між північною і південною Німеччиною і у згаданий записом час був у володінні Філіпа Швабського [12].

Що стосується титулатури Романа, то уже починаючи з 1200 р. руські літописи титулували Романа “великим князем Русі» не тільки в Києві але й в Галичі, Новгороді і в Візантійській імперії. В Візантійській імперії Романа зокрема титулували “IGEMON”, тоді як усіх решту князів Русі в тому числі і підвласних князів України-Русі Романа тільки “DIEPON” [13].

З приводу включення Романа Мстиславовича у західноєвропейську політику Л. Гумільов зауважував, що Роман Мстиславович, що одів королівську корону, як політичний діяч більше був схожий на римського солдатського імператора III століття чи на тюркського еміра XV століття, ніж на могутнього слов'янського, європейського володаря. Але він намагався ним стати. Він намагався змінити свою державу і улаштувати її по західно-європейському зразку, тобто на зразок герцогств-графств Аквітанії, Ломбардії чи Саксонії. Його тягнуло до них, він усе переймав від них і якщо б його перемога з Гогенштауфенами була виграною, то Україна-Русь уже при ньому перетворилась би на європейське королівство схоже за політичною структурою на Чеське, Польське чи Угорське королівство, та тоді пере хід до католицизму уже у його час був би звичайною річчю, що пізніше і сталося при його сині, королі Данилі [14].

Таким чином внаслідок енергійної політичної діяльності Романа великого, українська держава на початку XIII століття зміцнила свій політичний вплив не тільки у Польщі чи Угорщині, а навіть в Священній Римській імперії. Коронація папою останнього на короля Русі, хоча номінальна і невизнана самим Романом і титулування останнього у Європі цим титулом ставило його в один ряд з наймогутнішими володарями Європи, з якими Україна-Русь мала у XIII ст. міцні торгово-економічні і політичні і навіть союзи договори [15].

Постать Романа, як могутнього володаря України-Русі надовго залишилась у народній пам'яті. Як зауважував російський вчений XIX століття М. Н. Карамзін, Роман Мстиславович надовго залишився своїми вчинками державця у пам'яті наступніх поколінь своїми блискучими воїнськими подвигами, що були відомі усій Східній, Центральній і Західній Європі від Константинополя до Риму [16].

Автор Слова про похід Ігорів мав усі підстави так звернутися до Романа: "А ти Буй-Романе і ти Мстиславе! Мисль одважна покликає ваш розум на діло. Високо плаваєш ти Романе в подвигах ратних, як той сокіл по вітрі ширяючи, птицю долаючи одвагою. Масте ви залізні нагрудники під шоломами латинськими. Тай не одна країна Гунська, Литва ще й Ятвяги, Деремела і Половці списи свої покидали, а голови преклонили під вашими мечами булатними" [17].

З даного звернення до Романа автора "Слова" вимальовується картина із якої постає могутній володар України-Русі, Роман, переможець багатьох країн і народів, подвиги якого дістались останньому завдяки невтомній і клопіткій праці, яка проглядається через усю кипучу біографію цього енергійного властолюбивого володаря. Українське військо часів Романа великого належало до одного з найкращих у Центрально-Східній Європі. Його кінна дружина була озброєна за останнім словом тогочасної військової техніки на взірєць західно-європейської рицарської дружини і була здатна перемагати у постійних війнах з половецькою кіннотою, що мало кількісну перевагу. Таку військову систему перейняв і наступний володар України-Русі, великий князь Данило Романович [18].

Наступний володар України-Русі, Данило Романович, по часах угорсько-польської інтерванції та 40-ка літньої феодальної війни, яка сталася по трагічній смерті Романа, після битви під Ярославом знову відновлює єдиновладдя в Україні-Русі. Військовий успіх Данила Романовича набув розголосу в усій Європі [19].

Ця перемога як і уси лення позицій у Центральній Європі, України-Русі, стурбувало і монголо-татар, які ввжали, що розоренням Києва, Володимира та Галича назавжди підірвали могутність України-Русі. Перемога Данила Романовича під Ярославом

утверджувала усі ті позитивні процеси, які поводить великий князь по відродженню земель України-Русі. Український народ знайшов у собі сили відбудувати знищені ворогом міста і села, відновлювати ремесла, промисли, торгівлю. Данило Романович доклав багато зусиль для відновлення Києва, Володимира, Галича. Він особисто їздив в Київ та Овруч облаштовувати життя цих регіонів своєї держави[20].

Однак Галичина і Волинь, що розташовані поблизу західно-європейської цивілізації почали скоріше відроджуватися ніж Київщина. Літописець наголошує, що по “Батиевім погромі” Данило Романович почав закликати умільців, які приходили від німців, русі, ляхів: “вони ішли день за днем підмайстри і майстри, що втекли від татар-сідельники, лучники, тульники, ковалі по залізу, міді, сріблу, і відновилось життя” [21]. Літописець схвально відноситься до заходів Данила спрямованих на відродження та будівництво нових міст. У посмертному панагирику володарю України-Русі, в переліку його чеснот з повагою сказано, “що він збудував багато міст” [22].

Сукупність джерел дають нам підстави вважати, феодальна війна в Україні-Русі, яка продовжувалася близько 40 років по вині українських феодалів, закінчилася повною поразкою опозиції і возведенням законного наслідника Данила на великокнязівський галицький престол [23].

З цього приводу Санкт-Петербурзькі вчені І.Я. Фроянов і А.Ю. Дворніченко відмічають, що у першій половині XIII століття і у середині його в Україні-Русі проходили нові соціально-політичні зміни державного влаштування, які були затримані татаро-монгольським нашествям. У той час, наголошують дослідники, феодалізм в Україні-Русі модернізувався, її складові частини княжіння у час Романа набрали рис загальноєвропейської держави. Яскравий приклад модернізованої української держави по західноєвропейському зразку, наголошують І. Я. Фроянов і А. Ю. Дворніченко, набирає українська держава після погрому монголо-татар. Відрізана від північно-східної Русі і візантійської цивілізації, Русь-Україна повертається до західноєвропейської цивілізації, яскравим представником цього епохального повороту, являється державець України-Русі нового типу “Данило-король” зі своїм дворським, печетником-канцлером, воєводою, тисяцьким,

служилими князями і боярами. Це нова епоха, яка характеризує новий період історії України- Русі у час входу останньої у європейський союз католицьких держав [24].

Дякуючи наявності могутньої військової організації, український король Данило мав великий вплив на країни Західної Європи: Угорщину, Польщу, Чехію і навіть Австрію, у зв'язку з цим, міг на рівні проводити широкомасштабні переговори з володарями цих країн папою Інокетієм IV про хрестовий похід проти татар. Щоб приєднати до себе папу, який мав великий вплив у Європі і фактично очолював союз католицьких держав, Данило Романович погодився піти на унію з Римською церквою і вступити в католицький союз держав, як його рівноправний член [25].

Слід зауважити, що український володар, український народ зробив свій вибір у користь релігійної унії і союзу з католицьким заходом не у час релігійного чи політичного притіснення католиками, коли феодална війна роздирала на шматки Україну- Русь і коли іноземні володарі самотійно по-насилницьки намагалися впроваджувати унію в Україні-Русі, а у час коли українська держава знаходилась у фазі своєї найбільшої політичної, економічної, та військової могутності. Впроваджував унію один з наймогутніших володарів стародавньої України-Русі, представник древньої династії українських князів мономаховичів, предки якого усі були великими київськими князями, великий князь Данило Романович, син «самодержця усієї Русі великого князя Романа, що був царем в усій Руській землі, який ревно наслідував, як зауважив літописець, свого прадіда Володимира Мономаха» – дотримувався стратегії політичної могутності держави. Релігійна унія зближення з католицьким заходом аж ніяк не зачіпала культурних та духовних традицій українського народу. Володарем України-Русі, українським народом признавалась тільки зверхність папи, як вселенського релігійного ієрарха, як це нам засвідчують джерела: «Папа римський Інокентій закликав тих, хто зневажали грецьку православну віру, визнавав “світлого короля Русі Данила єдиним законним володарем України-Русі” [26].

Після коронації, наголошував І. П. Крип'якевич, король Данило намагався ще більше зблизитися з Західною Європою, з метою організації хрестового походу проти татар, з метою перейняття її

культурних та технічних надбань католицького заходу, щоб перетворити Україну-Русь в могутню західноєвропейську державу [27].

Отже, українські володарі Роман, Данило, це одні з найбільших яскравих постатей у історії української держави у середині XIII століття, феномени, які організували державне життя так, що воно залишилося незмінним до кінця XIII століття, і підтримувалось не менш енергійними їхніми нащадками. Їх постаті нехай і сьогодні стануть дороговказом новітнім відновлювачам української державності, яку ми повинні черпати з стародавньої України-Русі [28].

Феномен української держави в XIII століття і її володарів Романа, Данила, ще буде довго вивчатися вітчизняними і зарубіжними істориками, особливо зараз після відновлення української держави. Дане дослідження нехай стане дороговказом у з'ясуванні питання центральної української державності, розпочне вивчення цього, ще майже нез'ясованого науковцями, питання. Започаткує сучасну методологію державознавства.

Історія української державності і зокрема в XIII столітті, не вивчалася з точки зору державотворчих процесів українського народу, оскільки був відсутній сам предмет вивчення – українська держава. У даному дослідженні ми переглянули підхід і методологію державознавства, яка не переглядалась істориками внаслідок відсутності на українських землях предмету вивчення – української держави. Зараз, коли в час наявності на етнічних українських землях предмету вивчення – Української держави, сучасна методологія державознавства, повинна розглядати її через державотворчі процеси які проходили і проходять в Європі, оскільки Українська держава в XIII столітті, це складова тогочасної цивілізованої Європи. Такою вона залишається і на сучасному етапі, тобто після відновлення української державності. На сьогоднішньому етапі розвитку українського державотворення, та процесу розвитку української державності, сучасна методологія державознавства, повинна відіграти важливу роль в процесі формування методології українського державознавства в українській історичній науці та українознавстві.

Список використаних джерел та літератури:

1. Віктор Ідзьо. Українська держава часів короля Данила у висвітленні сучасної історіографії. Україна, українці, українознавство у ХХ столітті в джерелах і документах: Збірник наукових праць у 2-х частинах. К.: НВЦ, 1999.-Ч.1, с.33-40.
2. Е.А.Пресняков. Украина - Вестник культуры и политики. Пг. 1918, № 9, с.18-19.
3. М. Ф. Котляр. Данило Галицький. Київ, 1979, с. 20.
4. В.Н. Татищев. История государства Российского. М-Л. 1964, с. 170. Руський літопис. К. 1989, с. 368-369.
5. Віктор Ідзьо. Українська держава часів короля Данила у висвітленні сучасної історіографії. Україна, українці, українознавство у ХХ столітті в джерелах і документах: Збірник наукових праць у 2-х частинах. К.: НВЦ, 1999.-Ч.1, с.33-40.
6. В.С. Ідзьо. Українська держава у ХІІІ столітті. Українська держава часів “Саможерця Русі Романа”. Науковий Вісник Українського Історичного Клубу. – М.1997, №2, с.31-50.
7. В.С.Ідзьо. Українська держава в ХІІІ столітті. Івано-Франківськ,1999, с.3-7.
- 8.«Великая хроника»о Польше, Руси и их соседях ХІ-ХІІІ вв. М. 1987, с. 134-138.
9. Д. Зубрицкий. История древнего Галичско-Русского княжества. Львов, 1852-1855, т. 2, с. 31-32.
10. Л. Гумильов. Древняя Русь и Великая степь. М. 1989, с. 493.
11. Monumenta Germanica Historica (дальше MGH). 1874, t. 23, s. 883.
12. М. С. Грушевський. Історія України-Русі. К. 1991, т. 2, с. 485.
13. В. Т. Пашуто. Очерки по истории Галицко-Волынской Руси. М. 1950, с. 193.
14. Л. Гумильов. Древняя Русь и Великая степь. М. 1989, с. 493-494.
15. М.Чубатий.Історія християнства на Русі-Україні. Рим-Нью-Йорк.1965,т.1, с.551-556.
16. М. Н. Карамзин. История Российская. М. 1991, т. III, с. 213-215.
17. Слово о полку Игореве. М-Л. 1955, с. 442-447.

18. В. С. Ідзьо. Українська держава у XIII столітті. Українська держава часів “Самодержця Русі Романа”. Науковий Вісник українського Історичного Клубу. М. 1997, №2, с.31-50.
19. В. С. Ідзьо. Українська держава часів короля Данила. Науковий Вісник Українського Історичного Клубу. М. 1998, №1, с.3-30.
20. Руський літопис. К. 1989, с. 368-369.
21. ПСРЛ. Спб. 1843, т. 2, с. 329.
22. ПСРЛ. М. 1962, т. 1, с. 425.
23. В. Т. Пашуто. Очерки по истории Галицко-Волынской Руси. М. 1950, с. 194.
24. И. Я. Фроянов. А. Ю. Дворниченко. Города-государства Древней Руси. Л. 1988, с. 156.
25. В. С. Ідзьо. Українська держава часів короля Данила. Науковий Вісник Українського Історичного Клубу. М. 1998, №1, с.3-30.
26. В. С. Ідзьо. Українська держава в XIII столітті. Івано-Франківськ. 1999, с.262-267. Історичного Клубу. М. 1998, №1, с.3-30.
27. В. С. Ідзьо. Українська держава в XIII столітті. Івано-Франківськ. 1999, с.262-267.
28. І. П. Крип'якевич. Історія України. К. 1990, с. 79-81.

ЛЕТОПИСЕЦ РУСКИЙ – ЛІТОПИС РУСЬКИЙ – XII-XIII СТОЛІТТЯ ТА “ГАЛИЦЬКО-ВОЛИНСЬКА” ТЕРМІНО- ЛОГІЯ ЩОДО СТАРОУКРАЇНСЬКОГО ЛІТОПИСАННЯ ТА УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВНОСТІ В ЕПОХУ КОРОЛЯ ДАНИЛА

“Летописец Руский” – Літопис Руський так називається згідно заголовку велика книга формату 30x23 см., яка належала Іпатіївському монастирю, що знаходиться біля Костроми. Аналіз паперу і почерків показав, що книгу переписано на півночі з більш старішого оригіналу, який очевидно складався і писався в Україні по місцях руху великокнязівської влади, а власне в Києві, Галичі, Володимирі. Руський Літопис Іпатіївського монастиря, як засвідчують його дослідники був переписаний з стародавнього оригіналу близько 1425 року [1].

А отже, Іпатіївський літопис скопійовано на Півночі Русі з якогось рукопису, де вже були проставлені дати для третьої, останньої частини літопису від літописного зведення XIV століття, який в історичній науці називається Хлебниковським літописом, і який сьогодні М.Ф.Котляр під назвою “Галицько-Волинський літопис” видав для наукового вивчення [2]. Папір, почерк і мова цього літопису показують, що його виготовлено в Україні в XVI столітті і скопійовано з оригіналу, який був давніший і який продовжує великокнязівський київський літопис, теж під назвою руський літопис [3].

Характерно, що текст Хлебниковського списку супроводжує більший, ніж сам текст, коментар [4], згідно з яким не можна зробити ні припущень ні висновків, чому Хлебниковський список називається Галицько-Волинським літописом, а Українська держава XIII століття “Галицько-Волинським князівством” [5]. Однак, М.Ф.Котляр всього-на-всього в своїй роботі в означенні назви посилається на І.П.Крип’якевича та його роботу радянського часу “Галицького-Волинське князівство. Ось і всі наукові пояснення [6].

Далі М.Ф.Котляр у визначенні Української держави в XIII столітті як “Галицько-Волинського князівства”, в основному посилається на свої праці та сформовану ним концепцію радянського часу, “применшення ролі української держави в XIII столітті”, та праці, в основному російської історичної науки XVII-XX століть, згідно з висновками яких в Україні не проглядається роль могутньої централізованої української середньовічної держави в XIII столітті [7].

Ось в загальному всі основі наукові коментарі М.Ф.Котляра по “Галицько-Волинському князівству” та безпідставному ототожненню назв Хлебниковського списку з “Галицько-Волинським літописом” [8].

Характерно, що в Літописі Руському, який найяскравіше описує історію України-Русі, охоплюючи періоди IX-XIII століття, є різні літописці, які в більшій мірі орієнтовані на ті чи інші князівсько-боярські угруповання. В ньому яскраво, з точки зору тогочасного світобачення, показана неперервна історія від створення світу до кінця XIII століття.

В різних розділах, які написали різні автори, у яких різний рівень таланту, освіти, поінформованості, різний підхід до літописної справи, сконцентровані джерельна інформація по конкретній історичній епосі.

Як засвідчують фахівці, які досконало вивчали його походження, “Літопис Руський” – це староукраїнське літописне об’єднання, яке розкриває в історичному ракурсі розвиток української державної влади, особливо акцентуючи на її християнській епосі, а тобто з IX по XIII століття.

Він поділяється на три частини, де остання частина Руського літопису XIII століття, так звана “Галицько-Волинська” є яскравим продовженням Київського літопису. Все це пов’язано очевидно з переміщенням політичного та літописного центру з Києва в Галич. За таких обставин його синхронність дещо була втрачена, оскільки свідчення про дуже короткий відтинок історії події з 1199 по 1204 роки є фрагментарними. Однак автор яскраво наголошує про наступність великокнязівського написання „Літопису Руського”: ”У рік 6709 [1201]. Початок княжіння великого князя Романа, що був державцем всієї Руської землі, князем галицьким”. Тут же літописець розповідає про великого князя Романа, про його родовід, який виводиться від його предка великого князя Володимира Мономаха, з якого новий видатний великий князь Роман Мстиславович, все життя брав приклад. Таким чином літописець розповідає нам про традицію та історію української держави від часу Володимира Мономаха до часу Романа Мстиславовича, наголошуючи, що сьогоднішня столиця великого князя Романа Мстиславовича, місто Галич. Літописець наголошує: “Початок княжіння великого князя Романа, який був державцем всієї Руської землі, князя галицького” [9].

Отож, наголошує літописець, пояснюючи традиції української держави: “Роман, який ревно наслідував Володимира Мономаха в цім і старався погубити іноплеменників... велика смута постала в

землі Руській. Зосталися ж два сини його Данило, чотирьох літ, а другий Василько, двох літ” [10].

Таким чином літописець від київського періоду літописання і наступності великокнязівської влади яскраво переходить до галицької наступності великокнязівської влади, наголошуючи, що власне династія від Володимира Мономаха до Романа Мстиславовича була володарями України-Русі, а отже, наголошує літописець, нові юні князі Данило і Василько є наслідними володарями “Руської землі”, в якій по смерті їх батька великого князя Романа “самодержця всієї Руської землі, князя галицького” – „постала велика смута” [11].

Характерно, що ні в Іпатіївському ні в Хлебніковському літописах ми не знаходимо абрєвіатури “Галицько-Волинський літопис”, чи “Галицько-Волинська держава”, а всюди домінують назви, які означають староруську державу, як “Руська земля” “Русь”.

Літописці XIII століття всюди в своєму історико-політичному контексті означають староруську державу, “Руська земля”, а її володаря “державцем Руської землі” з означенням “князь галицький”, що може означати, що новий великий князь “Руської держави”, “Руської землі” в цю пору має за свою резиденцію, чи столицю місто Галич [12].

Як бачимо із аналізу свідчень Літопису Руського XIII століття, це було літописне зібрання над яким працювало не менше чотирьох авторів. Перший довів розповідь до 1234 року і повністю наслідував традиції літописання Іпатіївського літопису. Другий продовжив з 1235 і довів його до 1266 року. Третій з 1269 по 1286 рік, четвертий з 1286 по 1292 рік [13].

Перша частина цього літопису по 1264 рік розповідає в основному про історію Руської держави навколо її нового столичного центру Галича. В основному вона сконцентрована навколо великого князя, а з 1253 року короля Русі Данила Романовича, галицького. Матеріали цієї частини Руського літопису зосереджують яскраві постаті європейської, азійської та української історії та події які відбувалися в Українській (Руській) державі. Власне тут детально змальовано трагічну і героїчну картину оборони старої столиці міста Києва, якою володіли предки Данила Романовича, оборону якого від монголо-татарського вторгнення від імені великого князя Данила в 1240 році проводив його воєвода Дмитрій. В другій частині Руського літопису XIII століття на перший план в Україні-Русі виходять волинські мономаховичі, які концентрують навколо себе літописання. Такий аналіз ми робимо по хронології, викладеній в

Іпатіївському літописі, оскільки в Хлебниковському літописі датування подій, які розвивалися в Україні-Русі, немає [14].

Характерно, що “Літопис Руський XIII століття”, як і Хлебниковський теж ніде не має означення “Галицько-Волинський літопис”, який під редакцією Є.Петрушевича в 1871 році був виданий в Львові і ось уже під такою назвою, без критичного аналізу назви, дійшов в останньому своєму Хлебниковському варіанті, без пояснення назви абрєвіатури М.Ф.Котляром, в 2002 році, до сучасних вчених.

М.Ф.Котляр, який видав текст Хлебниківського списку зробив свої традиційні дослідження та коментар, який безсумнівно відомий по його попередніх радянських працях, він намагався пояснити все, в применшеному значенні трактування Української державності в XIII столітті та “Галицького-Волинського літопису”, однак не пояснює звідкіля, з яких історичних джерел, він взяв назву Літопису Руського XIII століття: Іпатіївського літопису та Хлебниковського списку видав з означенням Галицько-Волинського літопису (ГВЛ), оскільки ні в жодному варіанті рукописів така назва не присутня [15].

Однак сьогодні вже можна наголосити, що традиційна назва ГВЛ суперечить історичній істині, оскільки самі джерела, як Іпатіївський так і Хлебниковський, називалися в XIII столітті “Літописом Руським” і виражали традиційні інтереси великокнязівської влади з центром в Києві, а потім Галичі та Холмі [16].

Слід наголосити, що до цього вже була досить добра українська традиція, яка пов’язується з Л.Махновцем, реалізувати спробу і здається, вірно означеною назвою - “Літопис Руський”, який дослідив староукраїнське джерело в сукупності з розвитком староукраїнського суспільства в X- XIII століття, аналіз розвитку якого як і літописання визначено вірно. Своїм науковим виданням та коментарем “Літопису Руського” в 1989 році Л.Махновець довів традицію великокнязівської влади та літописання в стародавній Україні-Русі з IX по XIII століття [17].

Без сумніву “Літопис Руський XIII століття” належить до найцікавіших з точки зору історичного вивчення подій цього часу. Він цікавий для нас і як літературне джерело, однак, як історичне, висвітлює події конкретної епохи, а саме XIII століття.

“Літопис Руський” (ЛР) яскраво розповідає про найпривабливіші події в історії України-Русі в XIII столітті, та її володарів, концентруючи головну увагу навколо наймогутнішого - короля Русі Данила Романовича, галицького та його наступників.

У висновок наголосимо, що ні в одному варіанті жодна редакція літописів не означена як “Галицько-Волинський літопис”, а це говорить, що у останньому академічному виданні М.Ф.Котляр з самого початку, починаючи з назви, відійшов від вірного трактування цього унікального джерела [18].

Дане дослідження не ставить за завдання з’ясування терміну “Галицько-Волинське князівство”. “Галицько-Волинський літопис” в контексті розвитку та аналізу історико-політичної термінології, однак, свідчення історичних джерел дають право наголошувати, що така термінологія прижилась внаслідок відсутності впродовж довгих віків політичної організації в українського народу, української, чи, як означували її в XIII столітті Руської держави [19].

Сьогодні, при наявності української держави, створене за віки для української історії XIII століття “Галицько-Волинське гетто” слід переосмислити в історично вірну назву – Літопис Руський та Руська (Українська) держава XIII століття [20].

Найкращим волевиявлення сучасної української історичної науки було б перевидання під егідою Національної Академії Наук, Інституту Історії Літопису Руського під редакцією Л.Махновця [21], з відповідними коментарями та критичними зауваження щодо цієї, однак історично вірної, аббревіатури староукраїнського джерела... [22].

Список джерел та використаної літератури:

- 1."Летописець руский". Санкт-Петербургская библиотека Российской Академии Наук. Шифр -16.4.4.
- 2.Галицько-Волинський літопис. Київ. Наукова Думка. 2002. Текст, с. 77-156.
- 3.Хлебниковский список. Санкт-Петербургская государственная библиотека им. М.Е.Салтыкова-Щедрина. Шифр F IV №230.
- 4.Галицько-Волинський літопис. Київ. Наукова Думка. 2002. Коментар, с. 159-359.
- 5.Галицько-Волинський літопис. Київ. Наукова Думка. 2002, с. 159.
- 6.І.П.Крип'якевич. Галицько-Волинське князівство. К. 1984, с. 86.
- 7.В.Ідзьо. Українська держава в XIII столітті і сучасна методологія державознавства. Мандрівець. Серпень, 2002, № 4, с. 21-25.
- 8.Віктор Ідзьо. Українська держава часів короля Данила у висвітленні сучасної історіографії. Україна, українці, українознавство у XX столітті в джерелах і документах: Збірник наукових праць у 2-х частинах.-Київ: НВЦ, 1999. - Ч. 1, с. 33-40.
- 9.М.Ф.Котляр. Галицько-Волинський літопис. Київ. Наукова Думка. 2002. Коментар, с. 159-359.
- 10.Руський літопис. К. 1989, с. 368.
- 11.Руський літопис. К. 1989, с. 369.
- 12.Руський літопис. К. 1989, с. 368-369.
- 13.В.Ідзьо. Українська держава в XIII столітті. Івано-Франківськ. 1999, с. 8, 12, 13.
- 14.Літопис Руський. К. 1989. Від перекладача, с. 7.
- 15.Літопис Руський. К. 1989. Від перекладача, с. 7-8.
- 16.Галицько-Волинський літопис. Київ. Наукова Думка. 2002, с. 5-6.
- 17.В.Ідзьо. Українська держава в XIII столітті. Івано-Франківськ. 1999, с. 244-245.
- 18.Л.Махновець. Літопис Руський. Від перекладача. Київ. 1989, с. 5-14.
- 19.Літопис Руський. К. 1989. Від перекладача, с. 5-14.
- 20.В.Ідзьо. Українська держава в XIII столітті і сучасна методологія державознавства. Мандрівець. Серпень, 2002, № 4, с. 21-25.
- 21.Віктор Ідзьо. Українська держава часів короля Данила у висвітленні сучасної історіографії. Україна, українці, українознавство у XX столітті в джерелах і документах: Збірник наукових праць у 2-х частинах.-Київ: НВЦ, 1999. - Ч. 1, с. 33-40.
- 22.Літопис Руський. К. 1989. Від перекладача, с. 5-14.

КОРОЛЬ ДАНИЛО, ГАЛИЦЬКИЙ: ДО ПРОБЛЕМИ З'ЯСУВАННЯ ІСТОРИЧНОГО ПОРТРЕТУ

Політична діяльність великого князя Данила Романовича, Галицького продовжувалася впродовж майже 69 років при цьому, що термін життя його тривав, за свідченням джерел, всього 63 роки [1].

Як засвідчують джерела, зокрема Літопис Руський на політичну діяльність в ролі володаря Українни-Русі та велтикого князя, його покликана доля з чотирьох річного віку. Він, як засвідчують джерела, був старшим синов володаря України-Русі, великого князя Романа Мстиславовича, предки якого всі були великими князями України-Русі [2].

Ось як засвідчує нам літописець ці події: "У рік 6709 [1201]. Початок княжіння великого князя Романа, що був державцем всієї Руської землі, князем галицьким". Тут же літописець розповідає про великого князя Романа, про його родовід, який виводиться від великого його предка великого князя Володимира Мономаха з якого новий видатний великий князь, Роман Мстиславович, все життя брав приклад. Таким чином літописець розповідає нам про традицію та історію української держави від часу Володимира Мономаха до часу Романа Мстиславовича, наголошуючи, що сьогоднішня столиця великого князя Романа Мстиславовича, місто Галич. Літописець наголошує: "Початок княжіння великого князя Романа, що був державцем всієї Руської землі, князя галицького" [3].

Отож наголошує літописець, пояснюючи традиції української держави: "Роман, який ревно наслідував Володимира Мономаха в цім і старався погубити іноплеменників... велика смута постала в землі Руській. Зосталися ж два сини його Данило, чотирьох літ, а другий Василько, двох літ" [4].

Таким чином літописець від київського періоду літописання і приемності великокнязівської влади яскраво переходить до галицької приемственности великокнязівської влади, наголошуючи, що власне династія від Володимира Мономаха до Романа Мстиславовича була володарями України-Русі, а отже наголошує літописець, нові юні князі Данило і Василько є наслідними володарями "Руської землі" в якій по смерті їх батька

великого князя Романа “самодержця всієї Руської землі, князя галицького” – “постала велика смута та загроза над його синами” [5].

Таким чином Літопис Руський XIII століття розповідає нам, що майбутній володар України-Русі народився в 1201 році і на час смерті батька, великого князя Романа йому сповнилося 4 роки, власне в цьому віці він вперше був посаджений на галицький великокнязівський престол.

Слід наголосити, що Літопис Руський не зберіг нам портрету чи хоч короткого опису зовнішнього вигляду великого князя Данила Романовича. Сьогодні це можна надолужити антропологічними дослідженнями його нетлінних залишків в його усипальниці та гробниці в Холмі. Однак у Літописі Руському є фрагментарні описи зовнішнього вигляду великого князя, майбутнього короля Данила I, які дають нам право, що правда без антропологічних досліджень, припустити його уявний портрет. Великий князь Данило Романович у фазі зрілості та найвищої політичної могутності був зображений як володар, який був трохи вищий середнього росту, широкий в плечах, кремезний і фізично сильний чоловік, приклад для своїх підданих. Він з малечку був підготовлений для політичних та військових, як масових так індивідуальних військових кампаній, вмів битися як піший та кінний воїн у передовій лаві піхотинців та кінноти. Джерела наголошують, що окрім особистої військової виправки Данило Романович вмів керувати як невеликими так і великим військовими загонами в бою, вести оборону з нечисленими військами великих міст, та невеликих укріплень. Джерела зауважують, що він внаслідок військового таланту вмів протистояти з невеликим військом великим військовим загонам будь-якого супротивника, вигравати військові битви з застосуванням стратегії та тактики маневрування військами. Як зауважують джерела він був не виснажливий в походах в яких отримував від ворогів багато ран. В мирний час він, як людина свого класу та часу був прекрасним мисливцем полював на кабана та ведмеда. У нього був сильний характер і нестримна та мужня вдача.

Данило Романович був людиною, яка долала перепони і нестримно йшла до мети. Його висока освіченість та прозорливість

вважають сучасників, навіть досвідчених політичних діячів, його сучасників-сусідів польського князя та угорського короля.

Як засвідчують джерела, державну мудрість та полководський талант в ньому проснулись у 18-ти річному віці [6]. Військову загартованість і вміння перемагати він отримав у битві на Калці, де показав себе як хоробрий воїн і розважливий і далекоглядний полководець [7]. Як засвідчують джерела Данило Романович у першому ряді своєї кінноти рішуче врубався в ряди монголів, як наголошує літописець: "був бо він дерзким і хоробрим, від голови до ніг на ньому не було ран" [8].

Власне там на Калці князь Данило Романович не попав у пастку, яку йому поставили монголи, що кинулися тікати. Він бачив там спину монгольських воїнів, збивав їх коней, водночас розуміючи, що в майбутньому щоб їх перемогти потрібно об'єднати всі сили України-Русі [9].

Тому в майбутньому він багато приклав сили, щоб прийти до бажаної мети єдиновладного володаря України-Русі. Водночас він із наступом монголів на його державу та зруйнуванням її міст, багато запозичив в них із військового спорядження і обладунку кінноти і використав при переозброєнні українського війська. Використав він і стратегію і тактику ведення бою та війни, в тому числі й дипломатичної та тактичної, яку використав і примінив в Ярославській битві, а також в битві з ханом Куремсою уже в час єдності України-Русі [10].

Із політичної історії в контексті опису володаря України-Русі короля Данила можна наголосити, що як вище означено літописами, він належав до панівного роду в Україні-Русі, предки якого від Володимира Мономаха всі були великими київськими князями і відповідно володарями староукраїнської держави. Все його життя та політична діяльність, це справа відновлення єдності України-Русі. І хоча, як наголошував М.Дашкевич, за часи Данила Романовича Україні-Русі випало багато тяжких ударів та нещастя, зокрема чвари князів та монголо-татарське нашествя, Данило Романович зумів перебороти всі труднощі. В той час в Україні-Русі не було іншого чоловіка, окрім Данила Романовича, який би взяв відповідальність за долю України-Русі. Тільки він зумів енергійно керувати, як політико-економічним так і культурно-релігійним життям своєї держави та народу. Всі мрії його та

думки були направлені на самостійне життя України-Русі поряд з її блискучими західними сусідами. Таким чином, можна наголосити, що Українська держава за часів короля Данила дуже сильно, як політично так і економічно зміцніла [11].

У висновок наголосимо, що великий князь Данило з 1253 року перший король Русі жив у складні часи для своєї держави та народу. В той час вороги самостійності України-Русі, включаючи напад та подальше сусідство татаро-монголів, не дозволили йому перетворити свою державу у процвітаючу європейську країну.

Однак король Данило старався це робити, оскільки він, як засвідчують джерела, був людиною талановитою, надзвичайною для свого часу. Природа його наділила усіма тими вдачами, які потрібні були, щоб відстояти, зберегти та відновити Українську державу. Як бачимо із джерел, Данило Романович палко любив свою Україну, свою державу, якій він бажав добра, і намагався відстояти її незалежність зі всіх сил. Робив усе, щоб вона була добреулаштованою європейською державою з своєю славною історією, становищем яке б поважали сусіди.

Головною своєю метою король Данило ставив недоторканість своїх володінь від сусідів заради чого не мав перепочинку, оскільки держава його простягалась від Карпат до Дніпра. Все це по його гідності було оцінено в Європі і голова тодішнього союзу католицьких держав запропонував Данилу Романовичу королівську корону, яку він прийняв із рук папського легата Опізо.

Таким чином, якщо поглянути на короля Данила, як на державця і велику людину свого часу, бачимо, що багато визначних людей як в Україні-Русі так і поза її межами його любили і шанували, багато сусідів боялося за могутність. Слава короля Данила розійшлась по всіх сусідніх землях, він на думку М.Дашкевича був найбільш видатним політичним діячем, відновлювачем Української держави та консолідації українського народу в найтяжчі його часи [12].

Список джерел та використаної літератури:

1. Руський літопис. К.1989, с.368.
2. Руський літопис. К.1989, с.368-369.
3. Руський літопис. К.1989, с.368.
4. Руський літопис. К.1989, с.369.
5. Руський літопис. К.1989, с. 368-369.
6. М.Ф.Котляр. М.Галицький. Данило Романович Гавлицький (до 800 - ліття з часу народження). Київська Старовина. К.2001, №1, с.108.
7. В.К.Романов. Стаття 1224 г. о битве на Калке Ипатьевской летописи. Летописи и хроники 1980. М.1981.
8. В.К.Романов. Стаття 1224 г. о битве на Калке Ипатьевской летописи. Летописи и хроники 1980. М.1981, с.497.
9. М.Ф.Котляр. М.Галицький. Данило Романович Гавлицький (до 8000 ліття з часу народження). Київська Старовина. К. 2001, №1, с.109.
10. В.Ідзьо. Українська держава.
11. М.Дашкевич. Галицький князь Данило. Руска исторична бібліотека под редакцією Олександра Барвінського. Тернополь 1886, том V, с.58-105.
12. М.Дашкевич. Галицький князь Данило. Руска исторична бібліотека под редакцією Олександра Барвінського. Тернополь 1886, том V, с.104-105.

ДИПЛОМАТИЧНІ ЗВ'ЯЗКИ ДАНИЛА РОМАНОВИЧА НАПЕРЕДОДНІ КОРОНАЦІЇ

Передумовою взаємин Данила Романовича з католицьким заходом після коронації в 1253 році є політичні взаємовідносини з Австрійським герцогством в (1235-1253). Власне вони яскраво висвітлюють всі передумови коронації.

Як засвідчують джерела, дипломатія української держави в XIII столітті з державами Центральної та Західної Європи і до нині залишається нез'ясованою. В радянський час в контексті вивчення зовнішніх зв'язків Київської Русі це питання намагався з'ясувати А.Н.Сахаров [1], більш конкретно В.Т.Пашу то [2], з українських істориків М.Ф.Котляр [3]. Однак дані праці не розглядають власне дипломатичних стосунків Української держави і тим самим ми не можемо до кінця уявити собі історичний розвиток України-Русі в означений нами період української історії... [4].

Слід зауважити, що взаємовідносини Української держави в XIII столітті розглянуті в статтях та монографії Українська держава в XIII столітті, тому уконкретнення взаємовідносин через призму взаємовідносин Данила Романовича з Австрійським герцогством. В

контексті з'ясування передумов питання самої коронації.

Характерно, що взаємовідносини України-Русі з Австрійським герцогством прослідковуються уже в 1230 роках, коли Данило Романович, тоді князь Волинський, вступає в союз з Австрійським герцогом Фрідріхом II (Войовником) Бабенбергом. Внаслідок клопітких переговорів між Австрією та Україною-Руссю був заключений наступальний союз проти Угорщини. Про це нам говорить і коротке свідчення Галицько-Волинського літопису, що під час походу імператора Фрадріха II на Австрію Данило та Василько ходили в 1235-1237 роках походом в Австрію на допомогу австрійському герцогу Фрідріху II Бабенбергу [5]. Похід був вдалий українські та австрійські війська розбили передові війська імператора і заставили тим самим укласти мир імператора з герцогом Австрії. Подальший рух україно-австрійських військ був спрямований на Угорщину, союзника

імператора. Однак перед цим походом Фрідріх II австрійський та князь Данило Романович вирішили остаточно розгромити імператора, для цього збирались усі наявні волинські та австрійські війська. Однак угорський король шляхом особливого договору зумів відвернути подальшу війну і помирити Австрійського герцога з імператором й сам помиритися з Данилом Романовичем [6].

В подальшому дипломатичні стосунки з Австрією знову проходили через призму політичної взаємодії з угорським королівством. Так за свідченнями Іпатіївського літопису в кінці 1248 на поч. 1249 року: “Прислав король угорський до Данила просити в нього допомоги бо має він війну і битви з німцями [7]. За таких обставин великий князь України-Русі Данило згодився допомогти Белі IV в оволодінні Австрійським герцогством і заключив з ним військово-політичний союз.

В цей час Данило Романович, щоб закріпити свій вплив в Центральній Європі вів війну за Австрійську спадщину. Закріплення Данила Романовича в Австрії могло дати йому додатковий авторитет, щоб склонити володарів Центральної та Західної Європи для хрестового походу проти татар. У червні 1246 року, з цією метою він разом з угорським королем Белою IV проводить бойові дії проти австрійського герцога Фрідріха II. За свідченням джерел україно-угорські війська зустрілися з австрійськими військами в битві при Лейнці. По одному із свідчень від руки руського короля в цій же битві загинув Австрійський герцог Фрідріх II Бабенберг [8].

У герцога не залишилося сина, тому Австрія як васал повинна була відійти німецькому імператорові Фрідріху II Гогенштауфену. На зустрічі Данила і Бели з послами імператора в Пресбурзі всі спірні питання були вирішені тимчасово [9].

Однак Бела і Данило не залишили своїх планів щодо завоювання Австрією. В 1252 році, як зазначає літопис: “король угорський шукає допомоги для завоювання Австрією і послав посла до Данила говорячи: “Пошли мені сина Романа, я дам за нього сестру герцогову і дам йому землю Німецьку” [10]. Знову був підписаний новий договір між великим князем України-Русі Данилом та угорським королем Белою IV, згідно якого племінниця покійного герцога Гертруда, дочка старшого брата Фрідріха який помер в 1248

році ставала дружиною князя Романа і їм передавались всі права на Австрію. В цей же час в самого покійного герцога Фрідріха II була сестра Маргарита, яка була вдовою померлого і теж претендувала на Австрію, однак по німецькому праву жінка із правлячого роду, яка вийшла заміж втрачала право на престол. Однак в кінці 1251 року Маргарита Бабенберг вишла заміж за чеського королевича Оттокара-Пшемисла, який вважав себе основним претендентом на Австрійське герцогство [11].

Цим свідченням можна цілком довіряти, оскільки свідчення під 1248 роком наголошують, що у 1248 році при зустрічі в Братиславі “руський король Данило, угорський король Бела IV і імператорські послы обговорювали питання про майбутнє австрійських земель”. Про ці зустрічі і переговори розповідає нам і Галицько-Волинський літопис: “прислав король угорський Бела IV до Данила послів, просячи його на поміч. Є мені рать і війни з німцями. І пішов йому на поміч і прийшов на Погожу. І прийшли бо були послы німецькі до нього, бо цезар утримував один Відень і землю Ракушську і Штирську, герцог бо Фрідріх II уже убитий був”. Осінню 1251 року Пшемисл чеський II при підтримці частини австрійських баронів і австрійського духовенства вступив з військом в Австрію і проголосив себе герцогом Австрійським. В лютому 1252 року він закріпив своє положення в Австрії шлюбом з уже не молодою сестрою Фрідріха II Маргаритою Бабенберг, яка офіційно передала свої наслідні права володіння свого роду чеському королю Пшемислу II [12]. Угорський король, у якого, по оприділенню папи Інокентія IV, знаходилась з 1248 року племінниця покійного герцога Гертруда Бабенберг, вирішив втрутитися у боротьбу за австрійську спадщину. Угорський король добився того, щоби Гертруда передала йому свої права на свої володіння, та оскільки угорський король не мав достатньо сил для ведення війни з могутнім Чеським королівством, він звернувся за підтримкою до володаря України-Русі Данила Романовича, обіцяючи йому теж якісь надбання у Центральній Європі. У зв'язку з цим, Данило Романович з усім військом вирушив походом в Європу де на кордоні Австрії зустрівся з королем Белою IV. Тут же при участі Гертруди Бабенберг був оформлений договір, по якому син володаря України-Русі Роман Данилович ставав герцогом Австрії. На жаль Галицько-Волинський літопис не

подає нам повного тексту договору, та із других свідчень видно, що у першій половині 1252 року союз був закріплений шлюбом Романа Даниловича з Гертрудою Бабенсберг [13]. Урочистості вступу Романа Даниловича на австрійський престол проходило під Віднем в замку Гімборг при участі Данила Романовича та Бели IV [14]. Цікаво у цих подіях те, наголошував радянський дослідник В. Т. Пашуто, що папа до австрійського наслідства зайняв двояку позицію. Спочатку папа Інокентій IV признавав наслідні права на Австрію Гертруди Бабенсберг, коли вона була дружиною Володислава Чеського, та починаючи з 1253 року папа признав законність шлюбу і права на Австрію чеського короля Пшемисла II з сестрою герцога Маргаритою і почав титулувати останнього Австрійським герцогом [15]. Та ситуація змінилася, війська чеського короля покинули Австрію і таким чином Роман Данилович став австрійським герцогом, що мало велике значення для української середньовічної держави. Роман Данилович, як незалежний австрійський володар міг звертатися уже безпосередньо сам до володарів Центральної і Західної Європи з метою створення європейської коаліції проти татар і надання військової допомоги Україні-Русі проти татар. В цей час у ньому у західній Європі появляються однопумці та союзники, серед яких слід виділити могутнього баварського князя та польських князів, які боялися зміцнення чеського короля Оттокара. Австрійського герцога Романа Даниловича підтримували і ряд австрійських баронів серед яких найвпливовішим був Берnard Преусель. Таке швидке зміцнення Романа на австрійському престолі, запровадження останнім широкомасштабних союзних зв'язків налякало «союзного» угорського короля Белу IV, який побоювся як-бито Австрійське герцогство не вийшло з під його впливу. Згідно договору підписаного між австрійським герцогом Романом, угорським королем Белою IV, останній повинен був сприяти військовою допомогою утвердженню Романа на австрійському престолі. Бела зобов'язувався присилати у випадку необхідності війська. Без будь яких причин угорський король відмовився надавати Роману допомогу і почав вимагати від нього ряд австрійських земель в обмін на землі в Угорщині [16]. Однак Роман Данилович відхилив цю пропозицію, залишивши за собою цілісність Австрії і почав сам за допомогою своїх військ і

військових загонів ряду відданих йому австрійських баронів приверженців своєї дружини, зокрема барона Бернарда Проуселя захищати австрійське герцогство від чеського короля Оттокара.

Як засвідчують джерела Оттокар вступив з великим військом в Австрію. Роман, що вибрав за резиденцію герцогства замок Гімборг, що поблизу Відня вміло відбивав напади королевича. В цей же час утримуючись в Австрії Роман надіявся на допомогу угорського короля, на якого надіявся. Як зауважують джерела, угорський король створив договір і поклявся. Що буде допомагати Роману, однак слова не дотримав і зажадав його австрійських міст [17].

Сучасний український дослідник М.Ф.Котляр вважає, що угорський король побажав пертворити Романа з частиною контрольованої ним Австрії в свого васала, однак Роман розуміючи це не бажав цього і намагався залишатися повноправним володарем Австрії. В цей час він навіть вступив в переговори з Оттокаром-Пшемислом, який використовував задля утвердження в Австрії хитрощі проти Романа [18]. Як бачимо із джерел угорський король Бела IV все робив, щоб герцогування Романа в Австрії було поскоріше завершено. Галицько-Волинський літопис зауважує, що Оттокар-Пшемисл неодноразово намагався штурмом взяти замок Гімборг та Роман з успіхом відбивав усі наступи. Тоді Оттокар сказав Роману – відійди від угорського короля і самі розділимо Німецьку землю [19]. Та Роман відмовлявся наголошуючи, що дав слово королю угорському і гріх не виконати угоди. В цей же час Роман розповів про свої переговори угорському королю і відправив спеціального посла до угорського короля просячи у нього допомоги [20]. Однак, як зауважує літописець, угорський король не прислав йому допомогу, а навпаки бажав його міст австрійських і обіцяв йому дати інші міста в угорській землі [21]. М.С.Грушевський вірно зауважував, що Бела IV побажав, щоб Роман передав йому замки й землі, що належали його дружині Угорщині, а сам отримав землі в Угорщині і тим самим став васалом Бели [22]. М.Ф.Котляр вірно вважає, що король захотів перетворити Романа в васала забравши собі Австрійське герцогство, а Роману давши одну із угорських провінцій. Щось похуже він зробить в 1245 році з своїм зятем Ростиславом розбитим Данилом Романовичем в Ярославській

битві в 1245 році [23]. В цей же час Данило Романович приймав усі міри, щоб допомогти сину утримати за собою Австрійське герцогство. Розуміючи, що Австрійське герцогство без допомоги не зможе зупинити військо чеського короля Оттокара, щоб відвернути його від нападу, почати захищати власну державу володар України-Русі вирішив зробити напад на Чехію.

Наступ було придумано комбінований. З заходу на підтримку австрійського герцога Романа Даниловича вийшов з військами князь баварський, руські і польські володарі наносили удар по чеському королівству з півночі на Опаву. Угорський король теж вирушив з усім своїм військом на Австрію, та не зумівши сходу взяти Оломоуца, надовго застряв під ним. Судячи по свідченням західноєвропейських джерел та наших літописів, похід був підготовлений фундаментально [24]. Згідно свідчень джерел, йшов в похід сам володар України-Русі Данило, його син князь Лев, прийшла поміч від князя волинського-київського Василька. Прийшли також союзні Данилу литовські князі Товтавил та Едивид. З польської сторони на стороні Данила в похід пішов краківський князь Болеслав Стидливий, зять короля Бели IV, Володислав, син Казимира Ласкононого, Межек князь Опольський. Та польські князі, як засвідчують джерела, воювали проти Чехії з неохотою. У більшій мірі вони виступили на боці Данила, боячись зі сторони останнього наводу татар. Особливо неохоче воював польський князь Володислав Опольський володіння якого знаходились поблизу Чехії, Болеслав краківський теж воював без бажання. Угорський король, щоб втягнути його у війну, змушений був використати свої права тестя. Як виразився літописець: «Болеслав не хотів іти на війну, та дружина його Кінга, дочка Бели IV допомагала Данилу словами». Данило Романович привів своє військо в Краків, там з'єднався з Болеславом Стидливим, князь Володислав приєднався до них на Одрі біля міста Козин. Після злучення українсько-польські війська рушили в сторону Чехії. Однак, як зауважують джерела, особливого успіху цей похід не мав із-за пасивності польських князів. Цей похід охопив незначну територію сілезько-моравського кордону. Результатом походу явилось розорення околиць Опави, Глубочиці, взяття Нессіделя. Наш літописець надає велику важливість цьому походу, однак відмічає, що у зв'язку із зрадою польських князів, основна мета

допомога Роману в Австрії проти Пшемисла II чеського була не досягнута і тому через певний проміжок часу, будучи не в змозі оборонитися, Роман змушений був покинути Австрію. Літописець зберіг нам цікаві свідчення про останні місяці перебування Романа Даниловича на австрійському престолі в обложеному чехами замку Гімборг, чекаючи на допомогу свого батька та угорського короля. Однак, Роман, розуміючи швидке падіння замку за допомогою приверженця своєї дружини барона Просвеля, пробився з замку й подався за поміччю в Україну-Русь [25]. Не дивлячись на те, що похід у Австрію був невдалим і Роман Данилович не зумів утриматися на австрійському престолі і володар України-Русі повертався із австрійського походу розчарований своїми європейськими союзниками [26].

Польський дослідник Б. Влодарський у висновку політичних стремлінь короля Данила в Європі наголошував, що Австрія могла би зблизити Україну-Русь з Німецькою імперією і заставити Європу в особі Данила побачити керманича хрестового походу проти татар, однак зрада угорського короля, який побоювся посилення впливу України-Русі в Центральній Європі не дала можливості реалізуватися планам короля Данила, однак вступ в Європу був не даремний. Усі побачили могутність України-Русі, що ще більше зміцнило її авторитет в Європі заставило Римського папу самочинно і негайно офіційно коронувати Данила на короля Русі [27].

Таким чином, після невдалого походу на Австрію Данило Романович прибув в столицю свого союзника краківського князя Лешко, де на нього вже чекали послы папи.

Як засвідчують джерела, володар України-Русі повертався із австрійського походу розчарований своїми європейськими союзниками, однак в цей же час в малопольській столиці Кракові папські послы очікували його повернення із чеського походу. Та володар України-Русі незадоволений своїми союзниками не побажав вести переговори в Кракові і відмовився прийняти послів Інокентія IV, говорячи їм: "Не подобає мені могутньому володареві вести переговори з вами у чужій країні" і запросив послів і сусідніх можновладців для такого роду переговорів, мова про які піде вище в Русь-Україну. І коли пізніше посольство на чолі з легатом папи Опізо прибуло в Дорогичин то і тут Данило Романович, зна-

ходячись у тяжкому моральному становищі, утрати герцогства Австрійського не бажав вступати в переговори з папськими послами, розуміючи, що коронування на короля Русі, дипломатична робота над яким з обох боків була уже завершена, приведе до підриву союзу і ворожого настроєння проти нього зі сторони татар. Однак, як зауважує літописець: "Опізо же прийшовши вінець несучи, дав обіцянку, що він матиме поміч від папи, та Данило все одно не хотів, та умовила його мати водночас велика княгиня Романова і візантійська принцеса Анна, яка бажала бачити свого сина царем в Україні-Русі. Дуже сильно настоювали польські князі, приговорюючи: "прийняв би ти вінець, а ми готові усі тобі на підмогу проти поганих". На церемонії коронування, наголошував літописець, були присутні всі сусідні володарі, послали від угорського короля, польські князі: Болеслав, Семовит, князь волинсько-київський Василько, уся служила староукраїнська знать від Карпат до Дніпра, староукраїнське духовенство. Коронація Данила Романовича на короля України-Русі в Дорогичині, поблизу західноєвропейських держав у сусідстві з Литовською, Польською державами, Орденом повинна була нести у собі критерій єдності цих держав з Україною-Русю у боротьбі з спільним ворогом татарами. "Ти матемеш поміч од папи", – сказав Опізо Данилу, "Прийняв би ти вінець від бога"- сказали польські князі, а ми готові тобі на підмогу проти поганих" [28]. Таким чином, приймаючи титул короля України-Русі і вступаючи в союз католицьких держав, Данило Романович став на чолі антитатарської коаліції і вирішив дати бій Золотій Орді і в першу чергу, кочуючому поблизу золотоординському хану Куремсі.

Проаналізуємо, що ж принесла Україні-Русі політична і релігійна угода з Заходом, католицькою церквою, зокрема, і чи перетворила вона Україну-Русь, яка знаходилась між Золотою Ордою і союзом католицьких держав в західноєвропейське королівство? Згідно свідчень документів можна сказати, що з 1254 року союз уже короля Данила з папою став реальною базою у боротьбі проти татар. Це видно по фактичному матеріалі відображеному в джерелах за 1253 рік, згідно яких Данило Романович сповіщав папу про наближення татар до своїх східних кордонів і просив папі надати в разі необхідності йому військову допомогу. Відповідь "світлому королю Русі" була направлена булла папи римського від 14 травня 1253 року, яка призивала християн Польщі, Чехії, Мо-

равії, Сербії, Помор'я і других сусідніх з Україною-Руссю держав виступити проти татар. Таку буллу, очевидно, отримав і угорський король Бела IV, який відписував папі Інокентію: "Що хвилинно чекає нападу татар". Папа, бачучи загрозу татар над Україною-Руссю, навіть помирих Чехію з Угорщиною, тільки для того, як наголошував І. Умінський, щоб вони разом виступили на допомогу Україні-Русі [29].

В боротьбі проти татар, наголошував А. Амманн, Україна-Русь стала фортецею для усієї Європи і папа, бачучи, довгу затяжну боротьбу Русі проти татар, побажав об'єднати усіх християн Європи без різниці, якого би релігійного обряду вони не були. Татарська загроза вимусила папу приділити багато уваги європейському сходу, як справі захисту усього християнства від нашествия татар. Папа намагався з усіх сил здружити Україну-Русь з західноєвропейськими державами після її офіційного включення у союз католицьких держав і подружив Данила з володарями цього союзу. На його думку така особиста дружба допомогла би Данилу до скоріше інтегрувати Україну-Русь в союз католицьких держав і надати останніми допомоги Україні-Русі у війні проти татар. Така невтомна праця папи у цьому напрямку привела в 1250-1260 роках до унії з католицькою цивілізацією двох таких могутніх і впливових у Центрально-Східній Європі держав, як Литви і України-Русі [30].

Викладені нами факти, дозволяють нам робити припущення, що у середині XIII століття Русь-Україна внаслідок вступу до союзу католицьких держав повністю забезпечила собі безпеку зі сторони західноєвропейських сусідів. В цей же, час можна наголосити, українсько-угорські відносини склалися так, що Угорська держава постійно просила допомогу у союзній їй Україні-Русі. Після 1260 року володар України-Русі усе більше втручався у справи сусідніх західних держав, зокрема Чехії та Угорщини, підтримуючи свого тестя Бела IV у боротьбі з чеським королем Пшемислом II. Сповідуючи папу Олександра IV про перемогу над угорським королем під Крестбургом, Пшемисл II згадував, що в числі союзників угорського короля був і король Русі Данило: "Danielem Russian Regem et filios eius et caeteros Ruthenorum et Tartaros ge eidem Bela IV in auxilium vene-raut" [31]. Власне, з цього часу в Україно-Чеських відносинах настає покращення, бо у числі учасників Віденського договору, що відбувся 31 березня 1261 року згадується "Chunig

von Reissen" король Русі. В цей же час своєрідними були відносини короля Данила з польськими князями. Традиційно Данило упродовж усіх сорокових та п'ятидесятих років підтримував князя мазовецького Конрада та його синів у той час, коли угорський король підтримував тісні зв'язки з краківським князем Болеславом Сидливим. Якщо вважати за реальну таку історичну традицію, що Романовичі постійно підтримували Конрада Мазовецького, а по смерті його синів, то не випадковим є те, що князь Василько Романович був запрошений в кінці 1245 року на з'їзд польських князів в Ленчиц, де його бачив П'яно-Карпіні, і де окрім Конрада Мазовецького були також малопольські князі і єпископ краківський [32].

За таких обставин аналіз українсько-польських взаємовідносин в контексті подальшої коронації Данила Романовича стає закономірним явищем нашого дослідження.

Як відомо, Українська держава виступає на міжнародній європейській арені як збалансована політична сила, що стає особливо очевидним в 40-60 рр. XIII ст.

Після встановлення єдності України-Русі в 1245 році її відносини з Польщею набувають динамічного розвитку. Власне в цей час в Польщі розпочалась довготривала боротьба за владу і згідно свідчень джерел Данило Романович виступив суддею в суперечках польських князів за владу. Внутрішня феодална війна в Польщі дала можливість Україні-Русі приєднати деякі польські землі до володінь Української держави. Власне в цей час була приєднана Люблінська земля.

При всі цих обставинах, на нашу думку, дипломантичні відносини України-Русі і Польщі в 1245-1253 роках слабо відображені джерелами. Серед наявних свідчень привертає увагу розповідь літопису про "з'їзд руського князя з польським Болеславом в Тернові". Згідно аналізу свідчень ми дізнаємося, що наслідком з'їзду між Україною-Руссю та Польщею був підписаний договір, який був утверджений хрестом чесним [32].

Особливо близькі стосунки України-Русі в XIII столітті були з Мазовецьким князівством, яке завжди в своїй внутрішньопольській політиці опиралося на Україну-Русь. Так ми знаємо, що у війнах з малопольськими князями мазовецькі князі завжди отримували від володарів України-Русі військову

допомогу. Так мазовецький князь Конрад I, а згодом і його син Земовит, що був одружений на дочці Данила Романовича Предславі були постійними союзниками України-Русі [33]. Останній навіть був одним із надхненників вступу України-Русі в союз католицьких держав і коронуванні Данила на короля Русі [34].

В подальшому в зв'язку з україно-мазовецьким союзом доповнився і союзом з Тевтонським Орденем, який був заключений в Раченжі 24-25 грудня 1254 році. На нашу думку, сам король Данило в заключенні договору участі не брав, очевидно, що це був хтось з його васалів князів, можливо син Лев, оскільки в кінці згадуються наявні при підписанні принци (князі). Однак із грамоти стає ясно, що заключено трьохсторонній договір між Тевтонським Орденем, Польщею (Мазовією) та Україною-Руссю [35]. Як бачимо із договору за таких обставин він віддавав частину Ятвязької землі “великому чоловіку першому королю Русі Данилу”, другу князю мазовецькому Земовиту. Заклучення володарем України-Русі, королем Данилом союзного договору з Польщею та Тевтонським Орденем теж мали свої причини. Цим договором король Данило укріплював своє становище на глибокому заході своєї держави, куди збирався перенести свою столицю. Водночас після булл папи Інокентія IV та союзу з Польщею та Орденем реально розпочалась організовуватись антитатарська коаліція [37].

Цей союз забезпечував недоторканість кордонів України-Русі з півночі та заходу. В союзі був зацікавлений і краківський князь Болеслав Кривоустий, який теж розраховував на частку в Ятвязькій землі, що заставило його брати участь в коаліції і робити походи проти ятвягів [38].

Вибір союзників теж не випадковий. В 1248 році Данило Романович видав свою дочку Предславу за мазовецького князя Земовита чим укріпив українсько-польський союз [39]. Про цей союз дізнались татари, які намагалися зруйнувати його, оскільки в цей же час, ми бачимо із свідчень джерел, мимоволі короля Данила, Русь-Україна була змушена заключити союз із Золотою Ордою. При таких обставинах українські можновладці примушені були допомагати Золотій Орді в завоюванні Польщі, тому у похід хан Бурундай окрім власних військ попросив у союзників і українські полки, які він повів в глибину Польщі. Внаслідок

могутнього удару монголо-татарів по Польщі повному спустошенню були піддані Сандомірська, Краківська, Шленська області. Чим закінчився цей похід наш літопис не говорить, зауважуючи тільки про “Судомирське взяття”. За таких обставин в українсько-польських політичних стосунках настало безладдя і для урегулювання яких був створений з’їзд українських та польських князів у Тернові, де усі суперечні питання найшли своє вирішення, як зауважив літописець: “Положили договір межі собою про землі усі руські і лядські князі”. Цей договір однак не похитнув позицій України-Русі у Мазовії і Куявії і дані княжіння Польщі далі залишалися у сфері політичного впливу України-Русі. Що стосується україно-польсько-литовських відносин, то вони залишалися не урегульованими аж до смерті Міндовга. Великий литовський князь постійно нападав на суміжні та прикордонні землі України-Русі та Польщі штурмував міста: Камень, Мельник, а також нападав на союзні до України-Русі польські землі, зокрема Мазовію, Куявію. Під час одного із таких нападів був убитий мазовецький князь Семовит і захоплений в полон син його Конрад. В цей же час, завоювавши Польщу, татарський хан Бурундай почав готувати похід на Угорщину. В цей же час в Угорщині перебував український король Данило, який вів переговори з папою Олександром IV про вирішення хрестового походу проти татар, очевидно, такі переговори мали певний результат, оскільки у 1258 році папа доручив домініканцям і францісканцям об’явити про збір військових сил для хрестового походу проти татар[40]. В березні 1260 року папа повелів хрестоносцям збиратися в Пруссії з тією метою, щоби ландмейстер пруський повів їх в похід проти татар на прохання польських князів, які особливо постраждали від їх нападів. Папа закликав на допомогу Польщі і Україні-Русі чеського короля Пшемисла II і брандєбургських маркграфів [41]. Із-за малочисельності джерел ми не можемо говорити про реальну допомогу і військові кампанії хрестоносців проти татар, хоча один із німецьких хроністів писав про реальну допомогу і багаточисельні військові кампанії проти татар [42]. Є свідчення, щоправда тільки одного хроніста про спільні дії хрестоносців половців поляків і королівства Русі проти татар, який вводив в ранг хрестового походу проти останніх [43]. Як бачимо українсько-польський союз був дієвим в Європі і витримав

монголо-татарське нашествя. Ще раніше батько Земовита Конрад мазовецький дав притулок Данилу і його двору в Польщі, що могло бути сприйняте татарами за ворожу діяльність і звичайно Данило Романович міцно тримався союзу з Польщею [44].

Із вище приведених джерел сама сутність коронації та зближення короля Данила та Української держави стає зрозумілою в контексті нашого дослідження, оскільки безпека держави та добросусідство з західними державами стає основою політичної діяльності короля Данила цього часу.

У висновок наголосимо, що на цю вищепроаналізовану зовнішньо-політичну ситуацію в останню хвилину вагання Данила Романовича вплинула його мати, принцеса візантійська, велика княгиня Анна.

Свідчення джерел дають нам право твердити, що по питанню коронації на короля України-Русі Данило Романович радився зі своєю матір'ю, яка опікувала його політичну кар'єру з чотирирічного возвівши його в цьому віці на галицький князівський, а в віці зрілому на королівський престол.

Під 1255 роком літописець наголошує, що “Данило Романович вався з прийняттям корони, та умовила мати, велика княгиня Анна, князі Лядські Болеслав Сидливий та Сомовит – син Конрада і бояри лядські кажучи: “прийняв би ти вінець, а ми готові на підмогу проти поганих” [45].

Таким чином, як бачимо із джерел, велика княгиня Анна була основним порадником великого князя Данила у такому питанні, як коронація на короля України-Русі.

Аналіз джерел дає право наголошувати, що велика княгиня Анна своєю діяльністю є однією з найталановитіших політичних діячок свого часу, яка привела своєю діяльністю Українську державу до повної консолідації, а свого сина Данила до королівських регалій та статусу одного з наймогутніших володарів тогочасної Європи.

Дана проблема під таким кутом зору потребує подальшого дослідження [46].

Список використаних джерел та літератури:

1. А.Н.Сахаров. Дипломатия древней Руси. М. 1950; А.Н.Сахаров. Дипломатия Святослава. М. 1982.
2. В.Т.Пашуто. Очерки по истории Галицко-Волынской Руси. М. 1950; В.Т.Пашуто. Опыт переодизации русской дипломатии. М. 1982.
3. М.Ф.Котляр. Н.Ф.Котляр. Дипломатия Галицко-Волынской Руси в XIII вв. // В Сборнике Восточная Европа в исторической ретроспективе. М. 1999, с.122-123.
4. В.С.Ідзьо. Українська держава в XIII ст. Івано-Франківськ. 1999.
5. Руський Літопис. К. 1989, с. 234.
6. В.С.Ідзьо. Українська держава в XIII ст. Івано-Франківськ. 1999, с.194-195.
7. Летопись по Ипатьевскому списку. Спб. 1871, с.540.
8. Записки Наукового Товариства ім.Шевченка. Львів. 1930, Ч. II, с.205-211.
9. В. Włodarski. Polska i Rus. Warszawa. 1966, s.140.
10. Летопись по Ипатьевскому списку. Спб. 1871, с.545.
11. В. Włodarski. Polska i Rus. Warszawa. 1966, s.140.
12. Fontes Rerum Bohemicarum, t. 2, 5. Praze. 1874, p. 89, t. 3, p. 312.
13. М. Fischetr. Merkwirdigere Schicksale des stiftes und der Stadt klosternt uburg aus Urkunden gezogen, (Urkundenbuch). Wien, 1815, s. 217-218, N 60.
14. Monumenta Germanika Historika (MGH; SS, t. 5. Pars 1, Hannoverae. 1890, s. 134-154.
15. В.Т. Пашуто. Вказана праця, с. 256.
16. MGH. Вказана праця, t, 9, p. 599.
17. Летопись по Ипатьевскому списку. Спб. 1871, с.554.
18. Н.Ф.Котляр. Дипломатия Галицко-Волынской Руси в XIII вв. // В Сборнике Восточная Европа в исторической ретроспективе. М. 1999, с.122-123.
19. Летопись по Ипатьевскому списку. Спб. 1871, с.554.
20. Летопись по Ипатьевскому списку. Спб. 1871, с.555.
21. Летопись по Ипатьевскому списку. Спб. 1871, с.555.
22. М.Грушевський Історія України-Русі. К. 1991, с.75.

23. Н.Ф.Котляр. Дипломатия Галицко-Волынской Руси в XIII вв. // В Сборнике Восточная Европа в исторической ретроспективе. М. 1999, с.123.
24. А. Huber. Die steirische Reimchronik und das osterreichischen Geschichtsforsch und. Bd. 4, Heft 1, Insbruck, 1883, 351, Anm. 1; MPH, t. 2, p. 573, p. 805.
25. Руський літопис. К. 1989, с. 368.
26. Руський літопис. К. 1989, с. 368-369; В. Т. Пашуто, с. 259; В.С.Ідзьо. Українська держава в XIII ст. Івано-Франківськ. 1999, с.273-277.
27. В. Włodarski. Polska i Rus. Warszawa. 1966, s.140-141.
28. В. Włodarski. Polska i Rus. Warszawa. 1966, s.143-144; Н.Ф.Котляр. Дипломатия Галицко-Волынской Руси в XIII вв. // В Сборнике Восточная Европа в исторической ретроспективе. М. 1999, с.124.
29. Fontes Rerum Bohemicarum, t. 2. Praha. 1874, s. 291 / Codex Diplomaticus et Epistolaris Moraviae, ed. A. Boczek, t. 3. Olomucti, 1841, N. 192, 193.
30. А. Amman. Kirchenpolitische Wandlungen im Ostbaltikum bis zum Tode Alexander Newski. Studien zum Werden der russischen Orfhodoxe. Orientalia Christiana Analecta. Roma. 1936, s. 142, 251, 261.
31. HRM, t. 2. 1842, p. 348 N52. Oesterreichische Cronik. Hannoverae et Lipsiae. 1909, p. 120.
32. Летопись по Ипатьевскому списку. Спб. 1871, с.567.
33. О. Balzer. Geneologia Piastow. Krakow. 1895, s.313-320.
34. В.С.Ідзьо. Українська держава в XIII столітті. Івано-Франківськ. 1999, с.283-285.
35. J. Karwazinska. Sasiezstwo kuiawsko-krzyzackie, 1235-1343 // Rozprawy historyczne Towarzystwa naukowego Warszawskiego. Warszawa, 1927-1929, t. VII. Zesz. 1, s.41.
36. R. Wroblewski. Problem jacwieski w polityce Boleslawa Wstydliwego w latach 1248-1264 // Lodz uniwersytet. Zeszyty naukowe. Nauki humanistyczno-spoeczne. Lodz. 1970, zesz.72. Historia Polski przedrozbiorowej, s.10.
37. В.С.Ідзьо. Українська держава в XIII столітті. Івано-Франківськ. 1999, с.283-285.
38. R. Wroblewski. Problem jacwieski w polityce Boleslawa Wstydliwego w latach 1248-1264 // Lodz uniwersytet. Zeszyty

- naukowe. Nauki humanistyczno-społeczne. Łódź. 1970, zesz.72. Historia Polski przedrozbiorowej, s.8.
39. O. Balzer. Geneologia Piastów. Kraków. 1895, s.313-320.
40. RBM. Т.ІІ, №186 (від 20 липня 1258 року).
41. Regester der Markgrafen v. Brandenburg aus askaniscen Hause ed H. Krabbo, München-Berlin. 1922, N.269.
42. MGH, SS, t. 9. (Annales S. Rudberti Salisburgenses, p. 795. (під 1260 роком).
43. Oesterraische Reimchronik, MGH, t. 5, p. 210 (v. 15233).
44. N. Baumgarten. Geneologies et mariages occidentaux des Rurikides russe du X-au XIII siecle. Roma. 1927. CDP. III, N. 30; PVB.I/1.N298.
45. Літопис Руський. К. 1989, с.412-413.
46. В.С. Ідзьо. Українська держава в XIII ст. Розділ II. Феодальна війна в Україні-Русі. Івано-Франківськ. 1999, с.55-58.

КОРОЛЬ ДАНИЛО ТА ЦЕРКОВНА ОРГАНІЗАЦІЯ УКРАЇНИ-РУСІ В XIII СТОЛІТТІ

Як відомо, на початку XIII століття великий князь Роман Мстиславович приділяв релігійному облаштуванню своєї держави багато уваги. Літописи засвідчують, що задля утвердження своєї влади на Волині він “приборкав володимирського єпископа”.

Однак по його трагічній смерті в час феодальної війни в Україні-Русі в конфліктах поряд із світськими феодалами беруть участь і єпископи окремих земель України-Русі. Як засвідчують джерела, в час феодальної війни в Україні-Русі єпископи Києва, Володимира, Галича, Перемишля й інших міст виступили проти Романовичів в союзах з місцевими князями та боярами [1].

Все це свідчить, що єпископи великих і середніх земель в XIII столітті поряд зі світськими феодалами теж були великими земельними власниками в Україні-Русі і теж не бажали бути залежними від сильної центральної влади і зокрема духовної, митрополита.

Можна вважати, що згадки в Іпатіївському літописі про “гордих і багатих єпископів, їх власне господарство, земельні угіддя” – дають підстави твердити про могутність в майновому розумінні духовних сановників української держави в XIII столітті [2].

Його твердження підтримує свідчення Руського літопису XIII століття “про гордих і багато одягнутих слуг Перемишльського єпископа” [3]. Характерно, що великими земельними латифундіями в Україні-Русі в XIII столітті були наділені і монастирі, яких згідно зі свідченнями джерел було 10. Руський літопис XIII століття наголошує, що волинський князь Володимир Василькович передав монастирю святих Апостолі в Володимирі село Березовичі [4].

Речовий матеріал, знайдений археологами, теж підтверджує, що єпископи, ігумени монастирів, священники були великими вельможами в Україні-Русі. Так Руський літопис XIII століття згадує одного боярина, “а Доброслав Суд’їч, попів онук, запанував мов князь грабуючи землю”. Як бачимо, Доброслав Суд’їч із стану священників перейшов у стан боярства, а це доводить, що священницькі родини мали право як на духовну, так і світську владу в Україні-Русі [5].

Згідно зі свідченнями джерел ми бачимо, що в період ослаблення великокнязівської влади в Україні-Русі внаслідок розорення її монголо-татарами фактично у всіх торгово-ремісничих центрах, які очолили бояри, та церковні феодалі, встановлюється боярське правління, яке зливається з місцевою релігійною владою. Великокнязівська влада задля відновлення єдиновладдя здійснює каральну політику проти противників централізації країни: місцевих князів, бояр та духовних феодалів, які розпалювали ворожечу в суспільстві, організовували селянські бунти. Великокнязівська адміністрація встановлює, що це є справа рук великих духовних і світських можновладців, в зв'язку з чим великокнязівська адміністрація проводить широкомасштабні “улаштування” усіх земель староукраїнської держави, статей доходів як світських, так і духовних феодалів, переглядає повинності селян і перерозподіляє земельні володіння князів та бояр, єпископів та монастирів, поповнює кадри нового служилого боярства, використовуючи відібрані землі опозиційних до центральної влади бояр і духовних феодалів.

Такими рішучими заходами великому князю Данилу Романовичу вдалося знову за короткий термін відновити, в тому числі релігійну, єдність України-Русі. Облаштувавши Київське князівство, куди їздив особисто, призначивши Києву єпископа, Данило Романович почав укріплювати українську державу на заході, а тобто намагається приборкати боярство та єпископа Західної Галичини. Сюди великим князем були послані війська на чолі з Андрієм Дворським. Джерела дають право наголошувати, що перемишльський єпископ зайняв дуже ворожу позицію щодо централізації України-Русі, в зв'язку з цим великий князь Данило строго наказав дворському Андрію військовим шляхом “приборкати перемишльського єпископа”. Як зазначає літописець, Андрій “слуг його гордих пограбував і тули їх боброві, розплідники борсукові і вовчі порозбирав, двір єпископа, що завжди був багатолюдний, розграбував”. При цьому дворі, як наголошують джерела, знаходився знаменитий поет “приславутий Митуса”, що не побажав служити князю Данилу, відійшов від нього і знайшов притулок при дворі багатого перемишльського єпископа. Князівський літописець вніс повідомлення про розорення єпископського центру в Перемишлі в розряд

позитивних, вважаючи, що його діяльність послаблювала великокнязівську владу. Після того Перемишльське єпископство остаточно схиляється на бік великокнязівської влад. Джерела нам розповідають, що у часи короля Льва Даниловича перемишльський єпископ Мемнон виступає в Європі у ролі офіційного дипломата короля Лева і цілковито виражає інтереси великокнязівської влади [6].

Слід зауважити, що перемишльський єпископ не єдиний духовний сановник, який був приборканий за виступ проти володаря України-Русі.

Факти дають нам право наголошувати, що взаємовідносини церкви і держави у XIII столітті в Україні-Русі, особливо під час феодальної війни, не останню роль відігравав галицький єпископ Артемій, один із впливових духовних сановників, якому, окрім галицької, підпорядковувалася і уся Дністро-Дунайська (Молдавська) церковна організація. Він теж примкнув до боярської партії і активно виступив проти великокнязівської влади, за що поплатився - його прогнав князь Данило [7]. Галицький єпископ Артемій, як бачимо із джерел, користувався в галицького боярства великим авторитетом і цілковито виражав його інтереси. Джерела засвідчують, що кожний князь, боярин, який бажав заручитися його підтримкою, повинен був надавати церкві немалі пожертви чи то землями, чи селами, а отже, самі галицькі князі сприяли перетворенню галицького єпископа і його оточення не тільки в серйозну релігійну, але й політичну силу.

Ще один єпископ, представник духовних сановників, угорський єпископ Асаф-Йосиф, користуючись анархією у церковних справах після монголо-татарського нашестя, як наголошує літописець, зробив сміливий крок - за допомогою боярства, без згоди з великим князем Данилом, "скокнув на стіл митрополичий", за що його вигнали не тільки з митрополичої кафедри, але й з єпископської, а угорська єпископія була переведена в Холм. В цей же час волинське і київське духовенство концентрувалося біля великого князя Данила: київська єпископія була облаштована великим князем Данилом, волинська єпископія теж, тут на єпископській кафедрі були довірені Данилу Романовичу єпископи, вихідці із Святогорського монастиря Святого Данила, або єпископи князя Василька, зокрема, єпископ Никифор Стенило.

Невідома нам доля луцького єпископа, однак, як наголошують джерела, Луцьк був захоплений великим князем Данилом збройно, то можна вважати, що луцького єпископа спіткала така ж доля, як і інших.

На основі фактів можна зробити висновок, що усі єпископські центри під час феодалної війни були узалежнені від володаря України-Русі і у 1246 році великому князю Данилу вдалося призначити свого “печатника” Кирила митрополитом. Цілком зрозуміло, що призначення для усієї України-Русі єдиного митрополита означало повне злучення релігійної організації під рукою українського володаря, великого князя Данила Романовича.

Характерно, що в цей же час, починаючи з 1246 року, у своїх буллах до Данила Романовича папа Римський титулує його королем Русі [8]. Внаслідок політичного і релігійного улаштування в Україні-Русі, галицька, волинська та київська єпископії та інші єпископії, цілковито переходять під владу вибраного у державі й утвердженого в Константинополі митрополита.

Хоча влада духовних феодалів під час централізації держави була підірвана, однак в подальшому ми бачимо, що вона знову набирає сили і відіграє в державі велику як духовну, так і політичну роль.

За обставин зміцнення політичної сили галицьке єпископство переростає в митрополію. На жаль, бурхливі події XIV-XVI століть не дозволили зберегти архіви української метрополії XIII століття, з яких ми могли би почерпнути дані з релігійної і світської історії України-Русі. Однак на нашу думку, вони збереглися в Польщі, Угорщині, Німеччині, Ватикані, та особистих архівах і бібліотеках князів і магнатів, які в XIV-XV століттях пограбували власність українського митрополита.

Привертає увагу звернення галицького греко-католицького єпископа Макарія в середині XV століття до папи з проханням допомогти вернути архіви, все рухоме і нерухоме майно єпископії-митрополії, яке розграбували місцеві магнати [9].

Ми не знаємо, чи були повернуті всі стародавні архіви Галицької метрополії, однак точно знаємо, що Галицька метрополія була перенесена до Львова, і Львівська митрополія не мала цих стародавніх архівів. Єпископи греко-католицької церкви Львівської митрополії в XVI-XVII століттях теж намагалися

повернути стародавні архіви. Вони писали до Риму, що в них немає стародавніх архівів, які б підтверджували власність церков та монастирів, окрім архіву Унівського монастиря, який знаходиться під патронатом греко-католицької церкви. Про все це ми дізнаємося із звіту греко-католицького митрополита Руського в Рим в 1632 році [10].

Однак, на нашу думку, не все втрачено і пошук архівів XIII століття Галицької митрополії треба продовжувати. Характерно, що в львівській єпископії збереглися грамоти Льва Даниловича, які підтверджують спадковість Львівської митрополії від Галицької. Грамоти XIII століття, засвідчують наявність могутньої церковної організації в Галичині, в якій були великі земельні латифундії в час незалежного функціонування української держави.

В подальшому, як це засвідчено в посланні греко-католицького єпископа від 1632 року, прийшли польські магнати, силою відібрали в українській церкві її майно, архіви, землі. Прикладом ймовірної наявності галицьких митрополичих архівів може послугувати збережене і наявне на балансі Історичного музею м. Москви Галицьке євангеліє 1144 року, ідентичність якого не викликає сумніву в жодного вченого Європи. Характерно, що для кожного українця, особливо західного регіону, святиня ця з 1144 року ще ні разу не була перевидана. Галицьке євангеліє, на жаль, ретельно і не вивчалось. Можна припустити, що воно могло бути перевезене князем Володимиром Володаровичем із Перемишля в Галич. Що ж до мови її написання, то львівський дослідник Я.Д.Ісаєвич вважає, що воно написане сербо-хорватською мовою [11].

Дещо іншим був стан на Волині, де місцеві єпископи займали в XV-XVI століттях високе становище в суспільстві, головуючи в земельних сеймах. Власне в волинських архівах зафіксовані факти обдарування єпископів князями. Так, у 1444 році волинський князь Свидригайло підтвердив своєю грамотою усі попередні земельні надбання Володимир-Волинського єпископства, що було записано в Євангелії [12].

Ще раніше ми дізнаємося про подарунок князя Любарта володимирському єпископу: "село Сангушок і озеростобухів і інші

озера з бобровими узвозами передаються володимирському єпископу з правом десятини меду і грошей”.

У волинських архівах ми знаходимо старіші свідчення про те, як Роман Мстиславович передав володимирській єпископії село Купечів [13]. Про реальне багатство Володимирської єпископії і її земельних латифундій можна судити із переліку сіл, які належали володимирській єпископії в XVI столітті в час єпископа Адама Потія. Володіння єпископії склалися із десятків сіл в Володимирському та Луцькому округах. Особливо слід відзначити релігійний адміністративний центр в селі Куперові, до складу якого входило 11 сіл та 11 рибних озер. Відносно села Сушимно зауважено, що з нього тільки данина медова [14].

Звідсіля, якщо ми хронологічно від Романа Мстиславовича з кінця XIII поч.. XIII століття до обдарувань князя Любарта в XIV століття прослідкуємо становлення могутності Володимирської єпископії, то зрозуміємо, чому уже Роману Мстиславовичу доводилось, як це зазначають джерела, приборкувати володимирського єпископа. А отже, розміри землеволодінь володимирського єпископа в XIII столітті були дуже великі.

Враховуючи розміри володінь володимирського єпископа, можна вважати, що Роман Мстиславович подав дуже великі пожертви володимирській єпископії, приблизно такі, які і раніше, коли був князем Новгородським, зокрема Юрієвому монастирю [15].

Таким чином можна вважати церковних сановників України-Руси надзвичайно багатою верствою українського суспільства.

Аналіз джерел дозволяє з'ясувати становище церковної організації в час правління Українською державою королем Данилом. Як ми знаємо, коронували на короля великого князя папський посол Опізо і “всі Єпископи Русі”, яким за це королем було складено пожертви. Джерела не уконкретнюють, що це були за пожертви, однак, найбільші єпископи київський, володимирський, галицький й інші, очевидно, отримали великі землі, рухоме і нерухоме майно [16].

Спробуємо з'ясувати роль церковної організації столичного Холма, куди Данило Романович переніс єпископію з Угровська [17]. Літописи розповідають нам, як будував і прикрашав церкви в

новій столиці України-Русі король Данило разом з Холмським єпископом Іваном [18].

Вивчення Холмським джерел XV-XVII століть дозволяє відтворити земельні володіння Холмської єпископії. Її основу складали розташовані на Бузі села Слепче, Космів, Чучнево, Стрижів, передані в 1376 році королем Ірієм Даниловичем Холмському єпископу [19]. Окрім цих сіл в XIV столітті Холмській єпископії належало село Покрова біля Холма [20].

Що стосується XIII століття, то розміри земельних надбань Холмської єпископії нам не відомі, однак, на нашу думку, Данило Романович не бажав зміцнювати тут церковну олігархію, з якою він нещодавно боровся майже ціле десятиліття [21].

Аналіз джерел також дозволяє з'ясувати майно і час функціонування монастирів.

Так, із витягів міської кременецької книги 1767 року, яка є польським перекладом луцької міської книги 1560 року, зберігся текст грамоти князя волинського Свидригайла, яка підтверджує стародавні привілеї та майно двох луцьких монастирів Пречистенського та Васильківського [22]. Підтвердження князя Свидригайла потрібні були монастирям тому, що “листи” – документи, що знаходилися у монахів в час “войни татарської” погинули. Що стосується Васильківського монастиря, то він очевидно був зв'язаний з князем Васильком Романовичем. Тотожність цього імені з іменем патрона Васильківського монастиря дозволяє вважати його засновником монастиря [23]. Пожертви чи побудова цього монастиря могли відбутися не раніше 1227 року, коли з Луцька було прогнано місцевого князя Ярослава. Власне в цей час, як зазначає літопис, ” Данило дав Василькові Луцьк і Пересопницю” [24]. Що стосується Пречистенського монастиря, то він, за словами монахів, отримав землі від “Mscislawa Wlodimirowicza Monomachowicza”, а як Київський князь, міг надавати привілеї Волинській землі, оскільки в його час Волинь була вже вотчиною Мономаховичів [25].

Таким чином, церковна організація в духовному та політичному житті України-Русі в XIII столітті відігравала ключову роль у житті українського суспільства, її політична роль ще потребує подальшого дослідження.

Список використаних джерел та літератури:

1. Пашуто В.Т. Очерки по истории Галицко-Волынской Руси. – М., 1950. – С.148-149, 217, 227.
2. Флоря Б.Н. О церковном землевладении в Галицко-Волынской Руси //В сб. Восточная Европа в исторической ретроспективе (К 80-летию В.Т.Пашуто). – М., 1999. – С.252.
3. Полное собрание русских летописей. – М-Л., 1962. – Т.II. – С.794. (далі ПСРЛ)
4. ПСРЛ. – М-Л., 1962. – Т.II. – С.904.
5. Ідзьо В.С. Українська держава в XIII столітті. – Івано-Франківськ, 1999. – С.213.
6. Пашуто В.Т. Очерки по истории Галицко-Волынской Руси. – М., 1950. – С.226-227.
7. Тихомиров Н.Д. Галицкая митрополия. – Спб., 1895. – С.122.
8. Там же. – С.58, 170, 186, 201.
9. Dokumenta pontificum Romanorum res gestas Ukrainae illustrantia /A.G.Welykyj. Roma, 1953. Vol.I.№89.P.153.
10. Epistolae Josephi Velamin Rutskyj metropolitae kiovensis catholici (1613-1637).- Romae,1956.- №13.- ,P.267.
11. Исаевич Я.Д. Культура Галицко-Волынской Русы. Вопросы истории. – М., 1987. – С.23-27.
12. АЮЗР. - Киев., 1883.- Ч.1.- Т.VI.- №III. – С.7.
13. Флоря Б.Н. О церковном землевладении в Галицко-Волынской Руси //В сб. Восточная Европа в исторической ретроспективе (К 80-летию В.Т.Пашуто). – М., 1999. – С.253.
14. ЮАЗР. – Киев, 1859, ч.1, т.1 №90. – С.372-374.
15. Флоря Б.Н. О церковном землевладении в Галицко-Волынской Руси //В сб. Восточная Европа в исторической ретроспективе (К 80-летию В.Т.Пашуто). – М., 1999. – С.254.
- 16.17. ПСРЛ. – Т.II. – С.740.
18. ПСРЛ. – Т.II. – С.842-845.
19. Грамоты XIV століття. – Київ, 1974, №25. – С.54.
20. Площанский В.М. Прошлое Холмской Руси. – Вильна, 1899. Ч.1. – С.40-43.
21. Ідзьо В.С. Українська держава в XIII столітті. – Івано-Франківськ, 1999. – С.214-217.

- 22.Малевич А. К истории древней Жидичинской архимандрии //Волынские епархиальные ведомости, 1900, №27. – С.917-919.
- 23.Флоря Б.Н. О церковном землевладении в Галицко-Волынской Руси //В сб. Восточная Европа в исторической ретроспективе (К 80-летию В.Т.Пашуто). – М., 1999. – С.254.
- 24.Летопись по Ипатьевскому списку. – Спб., 1871. – С.783.
25. АЮЗР. – Киев, 1907. Ч.8. – Т.4. – С.356.

КОРОЛЬ ДАНИЛО ТА УКРАЇНЬСЬКА ДЕРЖАВА І РИМСЬКА ЦЕРКВА В XIII СТОЛІТТІ

Могутність Русі - України в середині XIII століття привернула увагу Римської католицької церкви та папського престолу. Як зауважував галицький історик XIX століття І. Шараневич, уже папа Інокентій III пропонував Роману вступити в союз католицьких держав, королівську корону і заступництво меча апостола святого Петра, та Роман вирішив не поспішати вступати в союз з католицьким заходом. Та папа був терплячим і продовжував переговори далі і наполегливіше [1].

Новий папа Інокентій IV, внаслідок широких дипломатичних переговорів і численних поступок і компромісів щодо православної віри в Україні-Русі зумів зробити так, що католицька віра грецького обряду, вдосконалюючись і змінюючись, проіснувала до сьогоднішнього дня [2]. В зв'язку із цим виникає необхідність з'ясувати взаємовідносини Української держави з католицькою церквою і релігійну реформу, яка є невід'ємною складовою частиною усіх переговорів володаря української держави з католицьким заходом і римським папою зокрема [3]. Слід зауважити, що католицька пропаганда унії велася католицькою церквою в українській державі і раніше.

В Україні-Русі на початку XIII століття посилилась пропаганда католицьких місіонерів щодо визнання папського верховенства серед християн усього руського сходу. Характерно, що пропаганда на Русі-Україні католицизму в середині XIII столітті не була пов'язана з насиллям. Головні її заклики зводилася до прийняття унії. Ідея унії була висунута папським престолом і в першу чергу носила політичний характер. Що стосується церковних догм, то унія залишала усе на своєму місці. Основне – це визнання папи римського головою усіх християн [4].

Характерно, що нав'язати унію в окремих регіонах України-Русі папська курія намагалась уже в XII столітті і завжди у час, коли Русь-Україна потрапляла у скрутне політичне становище. Джерела дають право наголошувати, що уже у 1205-1206 роках угорський король Андрій II втручався у галицькі справи, проводив велику пропаганду унії [5]. Папа римський Інокентій III, почувши про це, прислав в Україну-Русь свого легата. В листах угорського короля

Андрія II до папи після коронації королевича Коломана на короля Галичини, є згадки “про обіцянки галичан приступити до унії з Римом”. Галичани ”бажали тільки залишитись при своїх обрядах і повністю визнали папу головою всієї християнської церкви”. Цілком можливо, що виразниками унії могла бути частина бояр, тісно зв’язаних економічними і соціальними стосунками з політичними і релігійними установами сусідніх католицьких держав, вагома суспільна верства, торгово-реміснича знать, пов’язана своїми торговельними операціями з країнами західної Європи шукали внаслідок впровадження релігійної унії вигідних ринків збуту своїх товарів, тобто, інтеграції у західноєвропейський ринок [6]. Використовуючи такі настрої у галицькому суспільстві і отримуючи від певної частини населення лояльність, чи може навіть підтримку, католицькі місіонери поглиблювали свою пропаганду унії церков, яка досягла свого апогею у 40-50 роках XIII століття. Основним католицьким центром пропаганди унії була Польща [7].

Проникнувши у Польщу, місіонери домініканці у 1218 році звернули зразу ж свою увагу на Україну-Русь, куди дуже швидко переселились і зайнялися пропагандою, знаходячи серед галичан багато прихильників і могутніх покровителів [8].

Для підтвердження вірності наших висновків подаємо наступні документи: аннали і грамоти папської канцелярії, а також деякі зовсім легендарні свідчення, що концентруються на особі домініканця Яцика Одровонжа, який проводив проповіді унії в Україні-Русі і заснував домініканські монастирі у Львові, Галичі та Києві [9]. Із папських булл від 1232 року (від 12 травня) видно, що в Україні-Русі уже було багато проповідників унії. Папа Григорій IX доручив приору польському і двом братам проповідникам вирушити на Русь, де, за словами Гнезненського архієпископа, “було багато церков латинян без пастирів” [10].

У Києві за свідченнями булл від 1232 і 1233 років велась активна пропаганда унії, та були труднощі у місіонерів [11].

Ян Длугош теж пише, що за пропаганду унії і католицизму місіонери у 1233 р. були вигнані з Києва київським князем Володимиром Рюриковичем, наляканим успіхами їх проповідей [12].

Джерела свідчать, що з метою пропаганди унії в Україні-Русі у 1240 році був висвячений особливий єпископ, абат Опавського монастиря Краківської єпархії Герард, його права на католицького єпископа Русі були узаконені папою у 1237 році, хоча католицькі джерела твердять, що такий єпископ був уже з повноваженнями католицького єпископа Русі 12 травня 1232 року. Характерно, що адміністрація князівської влади змушена була зважати на діяльність католицьких місіонерів. Згідно зі свідченнями домініканців, місіонер Яцик у 1233 році за проською галицького князя Данила, настановив католицького архієпископа у Галичі Бернарда Полика, який здобув успіхи, пропагуючи унію в Галичині [13].

Ось і всі документи, які стосуються пропаганди унії католицьких місіонерів в Україні-Русі до нашестя татаро-монголів. Найважливішим свідченням є те, що Данило Галицький у 1233 р. мав у своєму Галицькому князівстві католицького архієпископа і єпископів, діяльність яких нам поки що не відома [14].

Та очевидно, вони робили усе, щоби схилити Галицького князя у бік політичної інтеграції з державами Західної Європи і релігійної унії зокрема [15].

Події, які відбулися після 1245 року в Україні-Русі, наголошував М. Дашкевич: "ніколи так могутньо не проходили в усі часи на Русі, в цей час Русь-Україна вирішила добровільно визнати головну роль у християнському світі папи римського, до цього і схилився руський народ в особах князів, єпископів, бояр, кращих людей. Усе це відбувалося без примусу, що було волевиявленням усього українського народу дійсно добровільно з'єднатися з Римською церквою" [16].

Раніше із листів угорського короля Андрія II до папи Інокентія III ми дізнаємося лише про обіцянку галичан виявити покірність римській церкві, та злучення церков так і не відбулося, тому що Русь знаходилася під утисками чужоземців [17].

Злучення церков у другій половині XIII століття різко відрізняється від запровадження в Україні-Русі будь-яких інших церковних уній у будь-який час її історії. У XIII столітті Русь-Україна була самостійною могутньою державою. Злучення церков займався один із наймогутніших володарів України-Русі, великий князь Данило. Унія приймалася на найвищому державному рівні,

на рівні, який можна порівняти лише з релігійною реформою хрещення України-Русі Володимиром святим. Хочу загострити увагу важливостей цих подій, які спричинились в українській державі до широкомасштабних політичних і соціально-економічних і релігійних змін, і вона була зарахована до числа наймогутніших держав тогочасної Європи [18].

Це була дійсно історична подія, як зауважував М. Шашкевич, унія відкривала широкі можливості інтеграції як торгово-економічної, так і політично-культурної у Західну Європу [19].

Цікаво, якими міркуваннями, проводячи реформи, керувався володар України-Русі, великий князь Данило, адже переговори з приводу унії велись протягом цілого десятиліття.

Після погрому монголо-татарів Русь-Україна була ізольована від Ростово-Суздальської Русі і від Візантійської імперії. Ненадійними сусідами Русі-України були католицькі країни: Польща, Угорщина, Чехія. Після монголо-татарського нашествия Данило Романович став “мирником Золотої Орди” і це, очевидно, теж серйозно стурбувало сусідні від України-Русі країни Західної Європи. Однак, “зла була честь татарська”, зауважує літописець, та союз з Золотою Ордою давав час для відновлення міст і сіл, усієї економіки і господарства України-Русі, концентрації політичного і соціального життя країни навколо одного володаря великого князя Данила Романовича, Галицького [20].

Сам союз України-Русі з Золотою Ордою дуже сильно налякав сусідні католицькі держави, тому римська курія була ініціатором широких переговорів з володарем України-Русі [21].

І такі переговори у трагічний час для всієї християнської Європи стали необхідністю усіх зацікавлених сторін, в тому числі і такого розумного політичного діяча, як Данила Романовича. Галицький. Історик Д. Зубрицький вірно зауважував, що держава Данила стояла між двома світами Західним і Азіатським (східним), між якими потрібно було, щоб зберігати незалежність і могутність, користуватися силою хитрості і силою договорів [22].

Великий князь Данило бачив у стані татарів кризову анархію і водночас наростаючу культурну, економічну і політичну могутність католицького заходу, який дав опір татарам, і який мав сильний вплив у його власній державі, тому і розпочав зближення з католицьким заходом [23].

Однак, Данило Романович, як мудрий державний діяч, вичікував і не поспішав, папа перший, внаслідок довготривалих переговорів, запропонував входження України-Русі в католицький союз держав. Уже під час Ліонського собору папа у 1246 році називає Данила королем Русі [24].

Папська грамота Інокентія IV від 4 травня 1246 року “приймає Данила Руського короля під заступництво і захист святого Петра і Римської апостольської церкви і доручає своєму легату в Лівонії постановляти єпископів на Русі і домініканцям невідлучно проживати при дворі короля Данила”. Ми бачимо, що папа уже у 1246 році величає у грамоті, яка написана до володарів і духовних осіб Європи, Данила Романовича світлим королем Русі: “Regi Russie illustri” [25].

Відомо, що Плано-Карпіні восени 1246 року, проїжджаючи Мазовію до хана Батия, познайомився з братом великого князя Данила Романовича волинським князем Васильком, і був запрошений останнім у його столицю Володимир, розмовляв з руськими єпископами, вручив їм листи від папи і переконував їх приєднатися їх до римської церкви. Характерно, що коли Плано-Карпіні повертався назад із Татарії через “володіння світлого короля Русі” у 1247 році, то був зустрінутий люб’язно королем Данилом і усім його двором, братом Васильком, єпископами і ігуменами, що сказали йому, що вони віддаються усі і Руську державу під заступництво папи, якого визнають своїм отцем і головою їх церкви підтверджуючи, що усе це вони уже сказали через особливого посла, що був відправлений до папи [26].

Д. Зубрицький наголошував, що переговори великого князя Данила Романовича з папою римським Інокентієм у 1246-1247 роках фактично утверджували унію в Україні-Русі, справа йшла до офіційної коронації Данила Романовича на короля Русі, чого вимагав папа [27].

Для координації дій королівського двору Данила Романовича з папою римським до двору руського короля було призначено папою римським архієпископа католицької церкви. Раніше ми знаємо із джерел про католицького архієпископа Бернарда-Полека, який проживав при дворі Данила ще у 1233 році [28].

Наступним католицьким архієпископом при дворі Данила був Петро, який, очевидно, і налагоджував стосунки Данила

Романовича з папою Римським, очолював посольство від Руського королівства на Ліонському соборі у 1246 році [29].

Дуже цікаво, на нашу думку, як намагався сформулювати позицію Руського королівства архієпископ Петро на Ліонському соборі, на якому зібрався весь найвищий світ католицького духовенства і політичних діячів Центральної і Західної Європи. Архієпископа Петро виступив із “Трактатом про Татарів”, який відповідав планам допомоги Західної Європи у боротьбі з татарами на території України-Русі. У першій частині свого трактату він змалював картину на Русі після татарського погрому, наголошуючи, що королівство Русь, однак, не є данником Золотої Орди і є самостійною державою, яка добровільно віддається апостольському престолу св. Петра. У другій частині свого трактату архієпископа Петро виклав наявні свідчення про татар, які були йому відомі перед відправлення на Ліонський собор. Західна Європа, наголошував архієпископ Петро, і Русь повинні об’єднатися у боротьбі з татарами, оскільки останні збирають сили, щоби підкорити і Західну Європу, і вихваляються, що досягнуть своєї мети. Татари поширюють по Русі чутки про підготовку нового походу в Європу [30].

Плано-Карпіні, що був присутній на Соборі, підтвердив ці свідчення Петра, наголошуючи, що йому теж були відомі ці чутки. Розповідь Петра про те, що татари впевнені, що збираються покорити весь світ і що вони скоро будуть воювати з римлянами і другими латинцями і що вони після перемоги над ними будуть володіти усім світом, розхвилювала присутніх [31].

Зразу ж після Ліонського Собору восени 1245 року папою римським було направлено посольство до великого хана Золотої Орди-Батия. В цей же час Данило Романович внаслідок балансування силами між Західною Європою і Золотою Ордою і особистих переговорів з ханами стає мирником (союзником) Золотої Орди, бажаючи виграти час і надіючись на допомогу католицького заходу, тобто позитивних у цьому контексті рішень Ліонського Собору. Очевидно, позиція католицького заходу після Ліонського Собору була не дуже байдужою відносно королівства Русі. Папа не випадково у грудні 1245 чи січні 1246 року звернувся буллою до володаря України-Русі з пропозицією вступити до союзу католицьких держав [32].

Окремою буллою папа у 1245 р. звертався і до руського духовенства, про що нам наголошує Пляно-Карпіні [33].

Ці булли і є тим критерієм, які дають нам право говорити про довготривалі переговори, що призвели володаря України-Русі до вступу в союз католицьких держав. В той час він вірив у силу папського слова, в обіцянки кинути всі заковані в залізо сили католицького заходу проти татарів, тому як, зауважував М. Дашкевич, уже в квітні 1246 р. Данило висловив папі свою покірність і перехід України-Русі під заступництво Римської церкви [34].

Пляно-Карпіні наголошує, що Данило і Василько “дали згоду на пропозицію папи Римського прилучитися до католицького світу”. Це підтверджує нам і булла папи від 3 квітня 1246 року в якій папа особисто звертається до короля Данила. У своїй буллі папа пише: “Усім віруючим Христа у державі Русі. Виголошується розуміння у зв’язку з виявом покірності Римській церкві”. У наступній буллі від 3 травня 1246 року мова іде про “згоду обох сторін приступити до унії” [35].

Пляно-Карпіні по цьому питанню наголошував, що “в зв’язку із вступом в католицький союз держав і у справах унії церков король Данило вислав посольство до папи” [36].

12 вересня 1247 року “папа велів архієпископу Пруському відправитися до володаря України-Русі Данила і особисто переконатися, чи мають тверді наміри він, його єпископи і вельможі щодо об’єднання з Римською церквою” [37].

Сам факт, що великий князь Данило уже в 1246 році вів переговори про унію, дуже цікавий. Інокентій IV при усій своїй могутності бажав мати на сході Європи сильного політичного союзника. З цією метою, як видно із сукупності джерел, він пустив у хід свій талант тонкого дипломата, а також дипломатію сусідніх з Україною-Руссю Угорської і Польської держав. Очевидно, в першу чергу допомогу проти татарів обіцяли Польща і Угорщина, що видно із анналів часу коронації Данила. Цілком можливо, що папа дійсно вважав, що план реальної військової допомоги можливий, та сама політична система католицького заходу була до цього не готова [38].

У своїй буллі від 4 лютого 1247 року він “переконував угорського короля допомагати Русі проти татарів”. В зв’язку з цим

папа 24 липня 1248 року видав “наказ госпітальєрам розпочати підготовку в Угорщині до хрестового походу проти татарів” [39].

Сам великий князь Данило, і це передавали папські послани, бачив, що папа готує католицький захід до хрестового походу проти Золотої Орди. Такий хід подій змусив володаря України-Русі, повірити папі. Данило Романович вважав, що заковані в броню рицарські полки Заходу підуть війною проти монголо-татарів, як це вони уже не раз ходили походами в Палестину. Тому, як це видно із булл від 1246 і 1247 років, великий князь Данило “просив папу про прийняття його і Василька із землями під охорону святого Петра”[40]. Разом із цим він просив папу про “збереження Руською церквою свого стародавнього церковного обряду”. Наступні документи свідчать, як наголошує Плато-Карпіні: “Римський протекторат прийняли король Русі Данило, його брат князь Василько, усі єпископи і кращі люди” [41].

Наш літопис засвідчує:” Данило прийняв вінець від бога від церкви святих Апостолів і від стола святого Петра і від отця свого Інокентія” [42].

Булла папи від 1246 року виражає радість від того, “що Руські визнали Римську церкву матір’ю і учителькою усіх, а папу намісником святого Петра”. Буллою від 1247 року “папа доручив легату Альберту з’єднати руських з Римською церквою”. Внаслідок подальших переговорів папа, вислухавши прохання Данила, що стосувались догматів обрядовості унії і основних положень, вважив на прохання короля Русі Данила. Він дозволив “руським єпископам і пресвітерам створювати усі обряди які у них були раніше, і які не суперечили католицькій релігії”. 22 січня 1248 року папа “просив великого князя Данила інформувати про усі дії татарів, щоби він міг вчасно надати йому поміч. Перші, хто повинні прийти на поміч світлому королю Русі, це : Тевтонський Орден і госпітальєри, яких папа задля цього перевів до угорського королівства”. Характерно, що деякі документи свідчать, що папа “давав накази польським князям і угорському королю допомагати руському королю Данилу” [43].

Усі вони намагалися переконувати великого князя Данила, що папа готує для нього військову поміч, що видно із булл, у яких папа “звертався до слов’ян Чехії, Моравії, Сербів, і Помор’я виступити в похід на боці королівства Русі, проти татарів”. Папа

Інокентій “зобов’язав особливим договором Тевтонський Орден допомагати королеві Русі Данилу у війні проти Куремси”. Папа, як наголошує М. Дашкевич, робив усе, щоби організувати хрестовий похід проти татарів, про що говорять булли від 1247, 1251, 1253, та 1254 років. Він намагався з’єднати війська усіх західних володарів, що розташовувалися поблизу України-Русі, і допомогти світлому королю Русі. Великий князь Данило бачив велике старання енергійного папи римського тому дав згоду на коронацію на короля Русі. Сама коронація Данила Романовича фактично з’єднувала Україну-Русь з союзом католицьких держав. “Угри і Ляхи під час коронації клятвено обіцяли виступити разом з Руським королем проти татарів”. Релігійна рівність з католицьким Заходом багато давала володарю України-Русі. По-перше, папа клятвено завіряв, що ні угорське королівство ні польські князі, чеський володар ніколи не будуть нападати на королівство Русь. Власне вони, в першу чергу виступлять гарантом безпеки України-Русі з заходу і повинні будуть першими з усіма своїми військами виступати на допомогу королю Русі [44].

Були отримані й інші вигоди від союзу з очолюваного папою римським коаліцією католицьких держав. В той час Ятвзязькі землі знаходились між Руссю, Польщею і Тевтонським Орденем, і усі ці держави намагалися захопити ці землі. Залучення Руського королівства до католицького союзу держав урівнювало Данила Романовича в правах на Ятвзязьку землю. Ці землі дістались Україні-Русі тепер без всякої боротьби. Папа буллою від 1254 р. надав право українській державі на третину Ятвзязької землі. Власне в цей час пройшло зближення Данила Романовича з Тевтонським Орденем, що дало можливість відбити напад татарського хана Куремси. Унія сприяла тісному зближенню Русі, Польщі, Чехії і Угорщини. Переговори Данила Романовича з папою римським, судячи з перебігу подій, були щирими. Він, папа, усе робив, щоби його новий союзник на сході Європи – король Русі Данило, не сумнівався у щирості намірів папи, який реально намагався допомогти у війні проти татарів [45].

Татарська загроза над усім європейським християнським світом, очевидно, прискорила процес діалогів, окрім політичної боротьби з останніми, і у питанні релігійного злучення. Сам великий князь України-Русі, Данило Романович, як засвідчують джерела,

розділяв точку зору, за якою необхідно було швидко примиритися з католицьким заходом. Не тільки Данило, а й багато інших володарів у Східній Європі у XIII столітті приходили до думки про необхідність релігійного єднання з католицьким світом задля ідеї хрестового походу проти останніх. Якщо вірити папським буллам від 1227 року (*ad universos Reges Russiae*) і 1231 р., до князя Юрія Всеволодовича, 1248 р. до Олександра Невського, і також булла була послана і великому князю Данилу, хоча останній вагався, та внаслідок татарської загрози пішов на зближення з католицьким Заходом, що забезпечувало безпеку від вторгнення у час боротьби з татарами від західних католицьких сусідів [46].

У зв'язку з визнанням папою Данила Романовича, як повновладного руського короля, угорське і польське королівства повинні були відмовитися від вторгнення на Русь не тільки внаслідок ослаблення татарського нашествия і Ярославського розгрому, а й внаслідок заступництва, яке папа надав українській державі. Буллою від 3 травня 1246 року папа “прийняв під захист і охорону святого Петра короля руського і його королівство”. Буллою від 12 вересня 1247 р. було “прийняте під заступництво святого Петра Руське королівство Данила і його брата Василька і їх усі сім’ї володіння і майно”. Буллами від 27 серпня 1247 року “Данилу, його сину, і Васильку було надано право повернення володінь, земель і другого майна які дістались їм по праву, а тобто землі які були утримувані другими королями, що не знаходилися у покорі римської церкви. Папа заборонив хрестоносцям і другим орденам нападати на землі світлого короля Русі і у землі які він забрав по праву наслідування без його згоди” [47].

Складається враження, наголошував Д. Зубрицький, що Данило Романович, укріпивши свою державу договорами на заході і сході, ставши у Центральній Європі могутнім володарем, почав прибирати до своєї держави землі, які раніше тільки економічно входили в сферу впливу його держави [48].

Внаслідок успішних переговорів Данила Романовича в Золотій Орді римська курія відновила свої переговори як політичні, так і релігійні в Україні-Русі. Зручним випадком для її відновлення була місія францисканця Іоана де Плано-Карпіні, якого папа Інокентій IV відправив до монголо-татарів. Проїжджаючи восени 1245 року через Україну-Русь Плано-Карпіні вступає у переговори з

волинським князем Васильком і ознайомлює його з змістом папської булли від 25 березня 1245 року, яка закликала всіх володарів укріплюватися на випадок нового наступу татарів [49].

Джерела не дають нам усіх подробиць переговорів між папою та володарем України-Русі, та зближення позицій, очевидно, було відчутне, що дало можливість Плано-Карпіні послати папі повідомлення про готовність України-Русі вести переговори з Римською церквою. Це могло статися внаслідок переговорів, які Плано-Карпіні провів із володарем України-Русі Данилом, з яким він зустрівся між Дніпром і Доном, який повертався від Батия. Він очевидно, і сповістив великого князя Данила про початок переговорів папи з Українською державою, внаслідок чого останній відправив по приїзді своїх послів до папи [50].

Отже, переговори розпочались, очолив посольство від України-Русі ігумен монастиря гори святого Данила – Григорій. Посольство було прийняте папою Інокентієм IV, що відмітив його біограф Миколай де Курбіо [51].

Ділові документи ходу переговорів нам невідомі, та з послідувачих подій і документів можна встановити, що руська сторона побажала встановити унію церков пов'язуючи з питанням проти татарської боротьби всього християнського світу. Папська курія, як це видно із булл, змушена була піти на серйозні поступки, оскільки Русь-Україна була могутньою державою, навіть не Польща, чи Литва, тому папа визнав недоторканість грецького обряду і православної літургії, загрожував католицьким сановникам карою, хто порушить його установи. У стосунках з українською державою Данила, папа робив усе, щоб не тільки зчинити унію церков, але й щоб реально і конкретно надати "світлому королю Русі", як величає папа Данила Романовича з 40-х років, негайну допомогу проти татарів. Однак останній, як свідчать документи, теж вимагав від володаря України-Русі гарантій, що бачимо із відправки в Україну-Русь спеціального легата з метою прийняти присягу від "руського короля Данила, князів та бояр, духовенства, на вірність Римській церкві, а також оголосити в усій Україні-Русі акт папи про унію церков" [52].

Згідно із свідчень актів, Україна-Русь теж зуміла отримати вигоди під час переговорів, коли тільки "папа брав під опіку папського престолу Руське королівство" [53].

Визнання папою римським Данила королем Русі анулювали преславеті претензії угорських королів на Галичину, визнавали за Данилом Романовичем як королем Русі права на усі землі від Карпат до Дніпра, усі білоруські та литовські землі, на які він раніше не мав права [54].

Вступ України-Русі у католицький союз держав означало юридичну рівність при колонізації ятвязьких земель Україною, Польщею і Тевтонським Орденем. Папа забороняв Тевтонським рицарям і членам інших чернечих орденів селитися без згоди світлого короля Русі в його землях [55].

Це повинно було розв'язати інцидент типу Дорогичинського. Як бачимо, Данило Романович провів велику дипломатичну роботу, встановивши стосунки як з самим папою, хрестоносцями, у яких бажав бачити союзників для спільної боротьби з татарами. Це видно хоча б із булли папи кінця липня 1248 року, в якій папа писав Данилу, “щоб світлий король Русі сповіщав хрестоносців про наступ татарів щоб він міг швидко прийняти всі міри і надати останньому допомогу для оборони України-Русі” [56].

Як свідчать джерела, уже в 1246-1248 роках Данило Романович мав тісні політичні зв'язки і союз, який був сформований для боротьби з татаро-монголами. Рига і Краків, Мазовія, Помор'я, а також Буда була втягнута в союз з Україною-Руссю, однак, надавати їй військової допомоги для боротьби проти татарів не поспішали. За таких обставин Данило Романович у 1248 році займав очікувальну позицію щодо Заходу. Формально він уже був готовий до унії і офіційної коронації на короля Русі, та без реальної військової допомоги західноєвропейських держав, ще до остаточного вирішення цього питання не приступав [57].

Офіційна відповідь папі на його послання за висловом Руського літописця XIII століття ось така: “Прислав Інокентій IV до Данила єпископа Беренського і Кам'янецького говорячи йому. Прийняти вінець королівства, та Данило заявив, що рать татарська не перестас, зле вони живуть із нами, то як я можу прийняти вінець без допомоги твоєї” [58].

У той час папа не наполіг, а при певних політичних змінах, коли Русь-Україна знаходилася в інших політичних умовах, він знову продовжив переговори через посередництво угорського короля

Бели IV, який писав папі, “що не пожалів праці, щоби схилити руського короля до переговорів” [59].

Не дивлячись на те, що похід у Австрію був невдалим, і Роман Данилович не зумів утриматися на австрійському престолі і володар України-Русі повертався із австрійського походу розчарований своїми європейськими союзниками, однак, в малопольській столиці Кракові папські послы очікували його повернення із чеського походу. Та володар України-Русі, незадоволений своїми союзниками, не побажав вести переговори в Кракові і відмовився прийняти послів Інокентія IV, говорячи їм: “Не подобає мені могутньому володареві вести переговори з вами у чужій країні” і запросив послів і сусідніх можновладців для такого роду переговорів у Русь-Україну. І коли пізніше посольство на чолі з легатом папи Опізо прибуло в Дорогичин, то і тут Данило Романович, знаходячись у тяжкому моральному становищі втрати герцогства Австрійського, не бажав вступати в переговори з папськими послами, розуміючи, що коронування на короля Русі, дипломатична робота над чим з обох боків була завершеною, призведе до послаблення союзу і вороже налаштує проти нього Золоту Орду. Однак, як зауважує літописець: “Опізо же прийшовши вінець несучи, дав обіцянку, що він матиме поміч від папи, та Данило все одно не хотів, та умовила його мати водночас велика княгиня Романова і візантійська принцеса Анна, яка бажала бачити свого сина царем в Україні-Русі”. Дуже сильно наполягали польські князі, приговорюючи: “прийняв би ти вінець, а ми готові усі тобі на підмогу проти поганих”.

На церемонії коронування, наголошував літописець, були присутні всі сусідні володарі, послы від угорського короля, польські князі: Болеслав, Семовит, князь волинсько-київський Василько, уся служила українська знать від Карпат до Дніпра, українське духовенство. Коронація Данила Романовича на короля України-Русі в Дорогичині, поблизу західноєвропейських держав у сусідстві з Литовською, Польською державами, Орденом покликана була слугувати єдності цих держав з Україною-Русю у боротьбі з спільним ворогом монголо-татарами. “Ти матимеш поміч од папи”, – сказав Опізо великому князю Данилу, “Прийняв би ти вінець від бога - сказали польські князі, а ми готові тобі на підмогу проти поганих” [60].

Таким чином, приймаючи титул короля України-Русі і вступаючи в союз католицьких держав, Данило Романович очолив антитатарську коаліцію і вирішив дати бій Золотій Орді і, насамперед, золотоординському хану Куремсі, що кочував поблизу.

Проаналізуємо, що ж дала Україні-Русі політична і релігійна угода з Західною Європою, католицькою церквою, і чи перетворила вона Україну-Русь, яка знаходилась між Золотою Ордою і союзом католицьких держав, у західноєвропейське королівство?

За свідченнями документів, з 1254 року союз короля Данила з папою став реальною базою у боротьбі проти Золотої Орди. Це видно з фактичного матеріалу, відображеному в джерелах за 1253 рік, згідно з якими Данило Романович сповіщав папу про наближення татарів до своїх східних кордонів і просив папі надати в разі необхідності військову допомогу. У відповідь “світлому королю Русі” була направлена булла папи римського від 14 травня 1253 року, яка “закликала християн Польщі, Чехії, Моравії, Сербії, Помор’я і других сусідніх з Україною-Руссю держав виступити проти татарів” [61].

Таку буллу, очевидно, отримав і угорський король Бела IV, який відписував папі Інокентію : “що хвилино чекую нападу татар”. Папа, бачачи загрозу татар над Україною-Руссю, навіть помирих Чехію з Угорщиною, тільки для того, як наголошував І. Умінський, щоб вони разом виступили на допомогу Україні-Русі [62]. В боротьбі проти Золотої Орди, наголошував А. Амманн, Україна-Русь стала фортецею для усієї Європи і папа, бачачи, довгу затяжну боротьбу Русі проти татарів, побажав об’єднати всіх християн Європи без різниці, якого би релігійного обряду вони не були. Татарська загроза примусила папу приділити багато уваги європейському сходу, як справі захисту усього християнства від нашествия татарів. Папа намагався з усіх сил здружити Україну-Русь з західноєвропейськими державами після її офіційного введення до союзу католицьких держав і подружити короля Данила з володарями цього союзу. На його думку, така особиста дружба допомогла би королю Данилу скоріше інтегрувати Україну-Русь в союз католицьких держав і отримати допомогу у війні проти Золотої Орди. Така невтомна праця папи у цьому напрямку

призвела в 1250-1260 роках до унії з католицькою цивілізацією двох таких могутніх і впливових у Центрально-Східній Європі держав, як Литви і України-Русі [63].

Викладені нами факти, дозволяють робити припущення, що у середині XIII століття Русь-Україна внаслідок вступу до союзу католицьких держав повністю забезпечила собі безпеку з боку західноєвропейських сусідів.

У цей же час в Угорщині перебував український король Данило, який вів переговори з папою Олександром IV про вирішення хрестового походу проти татар, очевидно, такі переговори мали певний результат, оскільки у 1258 році “папа доручив домініканцям і францісканцям об’явити про збір військових сил для хрестового походу проти татарів” [64].

У березні 1260 року папа “повелів хрестоносцям збиратися в Пруссії з тією метою, щоби ландмейстер пруський повів їх в похід проти татарів на прохання польських князів, які особливо постраждали від їх нападів”. Папа закликав на “допомогу Польщі і Україні-Русі чеського короля Пшемисла II і брандербургських маркграфів” [65].

Із-за малочисельності джерел ми не можемо говорити про реальну допомогу і військові кампанії хрестоносців проти татарів, хоча один із німецьких хроністів писав “про реальну допомогу і численні військові кампанії хрестоносців проти татарів”. Є свідчення, щоправда тільки одного хроніста, про “спільні дії хрестоносців, половців, поляків і королівства Русі проти татарів, який вводив ці спільні військові маневри в ранг хрестового походу проти останніх” [66].

На жаль, наші джерела нічого про такий хрестовий похід не говорять, і якщо навіть припустити, що це правда, то користі від нього Україні-Русі не було ніякої. Цілком можливо, що стосунки Данила Романовича з папою щодо налагодження хрестового походу проти Золотої Орди були ілюзорними.

За таких обставин король Данило Романович своїм головним політичним завданням бачив зміцнення власної держави, королівської влади та власної церкви, яка б, залишаючись незалежною, була готовою до діалогу з Римською церквою.

Список використаних джерел та літератури:

- 1.Шараневич М История Галицко-Володимирской Руси. – Львов, 1863. – С.97-98.
- 2.Ropell. Geschichte pollens. – Berlin, 1897.-Т. 1.- S. 414 - 415.
- 3.Ідзьо В. Українська держава в XIII столітті. – Івано-Франківськ, 1999. – С.257-265.
- 4.Дашкевич М Первая Уния в Юго-Западной Руси с католичеством (1246-1254). – К., 1884. – С.2 - 3.
- 6.Kunasiewicz. Przewodnik po kosciele Bozego ciata otza. Dominicanow we Lwowe. – Lwow, 1878. - S. 45 - 48.
7. Линниченко М Взаимные отношения Руси и Польши до половины XIV столетия. – К., 1884. – С.167-177.
8. Kunasiewicz. Przewodnik po kosciele Bozego ciata otza. Dominicanow we Lwowe. – Lwow, 1878-S. 45 - 48.
9. Vericus et fratres suicorumgue concives latini. – Theiner, 1864.- 1.- NLV.- LVI.
Monumenta Poloniae. – Lwow, 1878, - Т. 3. S. 23 - 35.
- 10.Codex Diplomat. Arpad, Kontin, ed G. Wenzel.-Т-I .(1235 - 1260). - Pest. 1869. P. 164.
- 11.Vericus et fratres suicorumgue concives latini. – Theiner, 1864.- 1.- NLV.- LVI.
Описание Киево-Софийского собора и Киевской киевской иерархии. – Киев, 1925. – С.95.
- 12.Monumenta Poloniae. - Lwow ,1878- Т. 3. - S. 23 - 35.
- 13.Ropell. Geschichte pollens. – Berlin, 1897.- Т. 1. S. 414 - 415.
- 14.Monumenta Poloniae. - Lwow 1878.- Т. 3.-S. 23 - 35.
- 15.Ідзьо В. Українська держава в XIII столітті. – Івано-Франківськ, 1999. – С.257-265.
- 16.Руський літопис. – К., 1989.
- 17.Пашуто В.Т. Очерки по истории Галицко-Волынской Руси. – М., 1950. – С.251.
- 18.Ідзьо В. Українська держава в XIII столітті. – Івано-Франківськ, 1999. – С.257-265.
- 19.Дашкевич Н. Первая Уния в Юго-Западной Руси с католичеством (1246-1254). – К., 1884. – С.3-7.
- 20.Ідзьо В. Українська держава в XIII столітті. – Івано-Франківськ, 1999. – С.257-265.

21. Дашкевич Н. Переговоры пап с Даниилом Галицким об Унии Руси с католичеством. "Известия" Киевского Университета N8 за 1884 г, (с. 136-181). – С.137.
22. Зубрицкий Д. История Галицко-Русского княжества. – Львов, 1855. – Т.3. – С.152-153.
23. Monumenta Poloniae. Lwow 1878, t. 3, s. 23-35.
24. Дашкевич Н. Переговоры пап с Даниилом Галицким об Унии Руси с католичеством. "Известия" Киевского Университета N8 за 1884 г, (с. 136-181). – С.137.
25. Codex Diplomat. Arpad, Kontin, ed G. Wenzel, t. (1235-1260). Pest. 1869, p. 164.
26. Плано-Карпини И.Де. История монголов. – Спб., 1910. – С.22-66.
27. Зубрицкий Д. История Галицко-Русского княжества. – Львов, 1855. – Т.3. – С.152-153.
28. Monumenta Poloniae. Lwow 1878, t. 3, s. 23-35.
29. Плано-Карпини И.Де. История монголов. – Спб., 1910. – С.43-44.
30. Ідзьо В. Українська держава в XIII столітті. – Івано-Франківськ, 1999. – С.257-265.
31. Плано-Карпини И.Де. История монголов. – Спб., 1910. – С.43-44.
32. Дашкевич Н. Первая Уния в Юго-Западной Руси с католичеством (1246-1254). – К., 1884. – С.43-44.
33. Плано-Карпини И.Де. История монголов. – Спб., 1910. – С.43-44.
34. Дашкевич Н. Первая Уния в Юго-Западной Руси с католичеством (1246-1254). – К., 1884. – С.44-45.
35. Muratori L. Rerum italicarum shcriptores, 3. Mediolani, 1723, p. 592.
36. Плано-Карпини И.Де. История монголов. – Спб., 1910. – С.44-46.
37. Fischetr M. Merkwirdigere Schicksale des stiftes und der Stadt klosternt uburg aus Urkunden gezogen, (Urkundenbuch). Wien, 1815, s. 217-218, N 60.
38. Ідзьо В. Українська держава в XIII столітті. – Івано-Франківськ, 1999. – С.257-265.

39. Codex Diplomaticus Hungariae ecclesiasticus ac civilis, ed. G. Fejer. T. 2.- T.4. - P. 144. - Budae, 1829. (Від 9 травня 1259 р.)
40. Fontes Rerum Bohemicarum. - Т. 2.- Т 5. – Praze, 1874. P. 89. Т. 3.- P 312.
Fischetr M. Merkwürdigere Schicksale des stiftes und der Stadt klosternt uburg aus Urkunden gezogen, (Urkundenbuch). - Wien, 1815.- S. 217 – 218.- № 60.
41. Пано-Карпини И. Де. История монголов. – Спб., 1910. – С.22-66.
42. Руський літопис. – К., 1989. – С.368.
43. Дашкевич Н. Первая Уния в Юго-Западной Руси с католичеством (1246-1254). – К., 1884. – С.44 - 45.
44. Ідзьо В. Українська держава в XIII столітті. – Івано-Франківськ, 1999. – С.257 - 265.
45. Fontes Rerum Bohemicarum. -Т. 2. -Т 5. – Praze, 1874. P. 89. - Т. 3. - P. 312.
46. Fischetr M. Merkwürdigere Schicksale des stiftes und der Stadt klosternt uburg aus Urkunden gezogen, (Urkundenbuch). - Wien, 1815. - S. 217- 218.- №60.
47. Monumenta Germanica Historica (MGH); SS.- Т. 5. - Pars 1.- Hannoverae, 1890. - S. 134 -154.
48. Зубрицкий Д. История Галицко-Русского княжества. – Львов, 1855. – Т.3. – С.154-156.
49. Пано-Карпини И. Де. История монголов. – Спб., 1910. – С.22-66.
50. Пано-Карпини И. Де. История монголов. – Спб., 1910. – С.61.
51. Muratori L. Rerum italicarum scriptores, 3. Mediolani, 1723, p. 592.
52. HRM.- 1.-№72.
53. HRM. – 1.-№68.
54. HRM.- 1.- №67.
55. HRM.- 1.- №69. (1247).
56. HRM.- 1.-№77.
57. Ідзьо В. Українська держава в XIII столітті. – Івано-Франківськ, 1999. – С.257-265.
58. Руський літопис. – К., 1989. – С.368.
59. Codex Diplomat. Arpad, Kontin, ed G. Wenzel.- Т. I. (1235-1260). – Pest., 1869.- P. 164.

60. Ідзьо В. Українська держава в XIII столітті. - Івано-Франківськ, 1999. - С.257 - 265.
61. Huber A. Die steirische Reimchronik und das osterreichischen Geschichtsforsch und. Bd. 4.- Heft 1.- Insbruk, 1883.- 351. - Anm. 1. - МРН.- Т. 2. - P. 573.- P. 805.
62. Amman A. Kirchenpolitische Wandlungen im Ostbaltikum bis zum Tode Alexander Newski. Studien zum Werden der russischen Orhodoxee. Orientalia Christiana Analesta. – Roma, 1936. - S .142.- S 251. -S 261.
63. Amman A. Kirchenpolitische Wandlungen im Ostbaltikum bis zum Tode Alexander Newski. Studien zum Werden der russischen Orhodoxee. Orientalia Christiana Analesta. – Roma, 1936.- S . 142.- S 251. -S 261.
64. Raunaldo O. Annales Ecelesiastici - Т.3. – Lucae, 1748. - P. 43. (під 1259 р.)
RBM. -Т. 2. - №186. (від 20 липня 1258 року).
65. Regester der Markgrafen v. Brandeburg aus askaniscen Hause ed H. Krabbo. – Munchen – Berlin, 1922.- №269.
66. MGH, SS.- Т. 9. - Annales S. Rudberti Salisburgenses. - P. 795. (під 1260 роком).

**ПАПА РИМСЬКИЙ ІНОКЕНТІЙ IV (1243-1254 рр.), КОРОЛЬ
РУСІ ДАНИЛО РОМАНОВИЧ ГАЛИЦЬКИЙ (1253-1264 рр.).
ДО ПИТАННЯ РЕЛІГІЙНИХ ТА ПОЛІТИЧНИХ
ВЗАЄМОВІДНОСИН В 1245-1254 РОКАХ**

Як бачимо із політичного та релігійного життя в Європі в середині XIII століття постала реальна загроза християнській цивілізації в Європі внаслідок татаро-монгольського нашествия. За таких обставин знову зійшлися в релігійному та політичному ідіалозі наймогутніші, як політичні так і релігійні діячі Східної та Західної Європи, серед них, про яких піде мова в нашому дослідженні, Римський папа Інокентій IV (1245-1254) та великий князь України-Русі (1238-1253) Данило Романович Галицький.

Джерела засвідчують, що у червні 1243 року генуезець Сінібальдо Фієскі бу обраний римським папою Інокентієм IV. Як наголошують історики, це був один із найвидатніших римських архієреїв на римському папському престолі[1].

В цей же власне час монголо-татари, фактично сплюндрувавши Україну-Русь вторглись в Європу. Власне на цей час 1243-1246 роки припадають найінтенсивніші переговори та встановлюються дружні, можна скати союзні взаємозв'язки великого князя України-Русі Данила Романовича з Римським Папою Інокентієм IV та союзом католицьких держав, зокрема близькими сусідами України-Русі: Польщею, Угорщиною, Чехією та Австрією[2].

В цей же час в Європі в союзі католицьких держав доміную роль відігравав римський папа, в пору Данила Романовича, римський папа Інокентій IV. Як бачимо власне Інокентій IV був організатором Ліонського Собору на якому був учасником руський архієпископ Петро, який досконало розповів про плани татар знищити християнську цивілізацію. Він наголосив про необхідність створення військово-політичної коаліції та попросив допомогу в боротьбі проти татарів[3].

Як бачимо із джерел власне після закінчення Ліонського Собору папа Інокентій IV почав приділяти велику увагу особі “руського короля” Данила, яке на сході Європи зберегло реалістично могутню військово-політичну силу і владу фактично на території всієї України-Русі з якою рахувалися і татаро-монголи[4].

За таких обставин Інокентій IV вступає в прямі переговори з володарем України-Русі, великим князем Данилом та його братом і соправителем князю Васильком. Очолює полюєводство до володаря України-Русі на зламі 1245-1246 років, визначний папський дипломат, монах-францисканець Йоан Платано де Карпіні. Власне за його посередництвом ведуться переговори та листування між Данилом Романовичем та Інокентієм IV[5].

Як бачимо ці переговори між двома можновладцями більше світські, політичні ніж релігійні. Папа і Данило реально намагаються у конкретно-реальній та доступній формі реалізувати проекти, які б привели обидвох до релігійно-політичної унії, наслідком якої повинна бути війна католицького заходу проти татаро-монголів. А.Жд.Тойбі вірно наголошує, що папа Інокентій IV більше політик ніж релігійний діяч. І це зрозуміло, оскільки над західною Європою нависла смертельна загроза татаро-монгольського поневолення, жертвами яких стали західно-християнські народи: поляки, чехи та угорці, українці, білоруси та росіяни - Східної Європи[6].

Власне за таких обставин Інокентій IV намагається об'єднати всі військов-політичні ресурси Західної та Східної Європи, з'єднати воедино військові та політичні сили в Центральній Європі, такі різні за релігійним та політичним украдами держави яу Україну-Русь та Тевтонський Орден[7].

За таких умов зникнення "Руського, Польського, Угорського" королівств римський папа в 1246 році фактично формує та очолює коаліцію по створенню хрестового походу, згідно якого: "всі постраждали від татар повинні взяти хрест і йти спільно проти своїх ворогів татар". Про намагання очолити хрестовий похід свідчать булли папи Інокентія IV від 1247, 1251, 1253 та 1254 років[8].

Як бачимо із проаналізованих нами джерел, папа Інокентій IV щиро намагався об'єднати всі християн в похід проти татарів, як бачимо із його політичної та релігійної кореспонденції, яка вийшла з під його пера в 1246-1254 роках, що головній консолідуючій силі на християнському сході Європи, які потрібно допомогти визволитися з під татарського ярма він вважав, очолювану великим князем Данилом, якого він з 1246 року титулує королем, Українську державу[9].

Ситуація склалась так, що політичні та релігійні обставини сформували спільну мету всіх як західних так і східних християн – боротьбу проти акресії монголо-татарів. Власне така релігійна та політична платформа привела до утворення релігійної унії та політичної реформи по західноєвропейському зразку в Україні-Русі. Як бачимо із джерел, що в середині XIII століття лише дві політичні та релігійні особистості папа римський Інокентій IV та король Данило Галицький прагнули “великого хрестового походу проти татарів. Перший політично від 12.IX.1247 року брав під опіку святого Петра Руське королівство та хулив всіх тих, хто не визнавав візантійську релігію, намагаючись учини Собор про єдину церкву, другий король Данило Галицький відавав свою державу в лоно союзу католицьких держав, чинив унію православної церкви з католицизмом. При цьому землі язичників, ятвягів, половців, болохівців включались до складу Руського королівства[10].

В реалізації програми папи Інокентія IV було одне та суттєве клопотання володаря України-Русі, Данила Романовича, військова допомога католицького Заходу проти монголо-татар. За таких обставин були укладені взаємні взаємообов’язки, згідно яких папа Інокентій IV спонукав католицький Захід проти татарів, а Данило Романович зміцнював свою політичну та релігійну владу в Україні-Русі на передодні неминучої війни християнської цивілізації і монголо-татарів. Утворення власної митрополії, підчинення усіх князів від Карпат до Дніпра, розгром болоховських князів, союз з Угорщиною, Польщею, Тевтонським Орденом, утвердження сина Романа на Австрійському герцогському престолі, мирні взаємовідносини з Литвою все це відбувалося на передодні коронації Данила на короля Русі, за якою повинен був слідувати, очолений папою Інокентієм IV хрестовий похід Союзу Католицьких держав проти Золотої Орди[11].

Як бачимо весь цей хід історичних подій йшов до офіційної коронації великого князя України-Русі, Данила Романовича на короля Русі. І така коронація релігійна та політична унія, на клопотання польських князів, угорського короля, та особливо мати Данила візантійської принцеси Анни відбулася в 1253 році. Вона всесторонньо проаналізована в наших попередніх працях, як

і визначне політичне та релігійне явище в історії Української держави та церкви[12].

Однак як бачимо із реєстрів та листів Інокентія IV з 1245 до 1253 року не має жодного документу, з якого б виходило, що цей великий Римський папа наділяв володаря України-Русі королівським саном та королівською короною[13].

Як нам відомо, в тогочасній документалістичній практиці Римської Церкви всі визначні події у питаннях надання королівських титулів та регаліїв детально задокументовувались церковною адміністрацією, як от ми бачимо із задокументованих свідчень коронації на короля Литви князя Міндовга. Однак наголошує А.Г.Великий до сьогоденного часу не знайдено документу в римських архівах, який би засвідчував факт коронації Данила Романовича королівським титулом. Дослідник Т. Галущинський, який вивчав ватиканські архіви, вважав, що ці документи були, але з ватиканських архівів вони були викрадені російськими чи польськими вченими по політичних мотивах[14].

Слід наголосити, що з XVII вченим архівістом римської курії Леонціні були упорядковані листи всіх римських пап, серед яких окремих каталог представляють всі листи Інокентія IV до короля Данила. На жаль сьогодні вони вивчені недостатньо чи фрагментарно[15]. Однак не дивлячись на відсутність цих документів немає ніякого сумніву в самому факті коронації, про який пишуть як вітчизняні так і інші європейські джерела[16].

Хід подальших політичних подій, зокрема наступний римський папа Олександр IV, який розпочав своє правління вже в грудні 1254 року дорікав королю Данилу “за недотримання ним складеної присяги”. Як наголошував Олександр IV: ”Римська Церква бажаючи утвердити тебе відповідними привілеями в послузі собі, та збагатити достойними ласками, піднесла твою особу до висоти королівської гідності, намазуючи тебе святим миом та вкладаючи на твою голову королівську діадему”[17].

Це свідчення папи Олександра IV не залишає ніяких сумнівів щодо достовірності коронації Данила Романовича на короля України-Русі. Підтверджує досконало своїми свідчення ці події Руський Літопис XIII століття[18].

Як бачимо із джерел вже в 1246 році на початку переговорів великого князя України-Русі Данила Романовича з Римськом

папою по питання його коронації, римська канцелярія, та папа титулує Данила Романовича королем Русі, вказуючи на його реальну владу в державі[19].

Як засвідчують листи, в цьому ж 1246 році Римський папа звертається до “Світлого короля Русі Данила, сповіщаючи, що бере його та його королівство під покров св. Петра і Апостольського престолу”, таким чином українська держава в 1246 році набирає нову титулатуру “королівства Русі”[20].

Окрім Данила, короля Русі в 1246-1247 році папа один раз титулує “королем Володимира” Василька Романовича та його дружину “королеву Дубравку”[21]. Щоб зрозуміти ці регіонально-васальні відносно “Світлого короля Русі” титулатури “Галицького королівства” “Волинського королівства”, слід зрозуміти попередню епоху, згідно яких в 1214-1125 роках папа надавав титул володарю Галичини титул короля, а також в угорській титулатурі існував титул “короля Галичини і Володимирщини”. У 1247 році Данило Романович одноосібно титулувався “королем Русі”, визнаючись римською церквою одноосібним володарем Української держави взагалі[22].

Це підтверджує лист Інокентія IV до великого Магістра Тевтонського Ордену від 22.I.1248 року: ”Магістрові та братам Тевтонського дому, що знаходяться в Пруссії. Ми вислали наші листи до Данила, Достойного короля Русі, та до шляхетного мужа Олександра, князя Суздальського, щоб постаралися повідомити вас, якщо завважають, що татарське військо виступило проти християнства”[23].

Характерно, що ці твердження підтверджує нам і грамота 1254 року віце магістра Тевтонського Ордену в Пруссії Бурхарта фон Хорхаузена, який надав частину Ятвязьких земель “великій людині, Данилу, першому королю Русі. В цей же час мазовецького князя, як учасника договору, віце-магістр Тевтонського Ордену титулує як князя”[24].

Як бачимо із проаналізованих нами джерел взаємовідносини Данила Романовича Галицького і Інокентія IV починаючи з 1245 року будувались виключно на антитатарські коаліційній основі. Основою їх зовнішньополітичної діяльності було завдання внаслідок ряду хрестових походів зломити силу татар за допомогою військово-політичної коаліції всієї Європи. Тому

великий князь України-Русі, щоб його інтереси були враховані, повинен був ввійти до цієї європейської коаліції, яку фактично очолював папа римський Інокентій IV, що він і робить починаючи з 1246 року[25].

Із проаналізованих джерел та висновків істориків впродовж в 1245 року року, можна зробити висновок, що Данило Романович веде активні переговори з Римським папою Інокентієм IV, що дозволяє останньому уже в 1246 році називати останнього королем Русі, та прийняти під свою опіку “його королівство”. Рівночасно папа посилає 3 травня 1246 року домініканців з Чехії Олексія та Генріха, які повинні перебувати при дворі Данила Романовича і надавати допомогу в борпотьбі проти татар. В цей же час в продовж 1246-1247 років в переговори з Романовичами від імені папи вступає Платон Карпін. В цих дипломатичних переговорах Данило Романович в 1247 році висилає своє посольство до папи Інокентія IV ігумена монастиря святого Данила в Угровську і двох братів домініканців Олексія і Генріха. В серпні 1247 року ці послы провели в папи велику підготовчу роботу по питаннях релігійної та політичної унії. Папа в своїх листах передає всі права і території в межах України-Русі та суміжних землях у владість короля Русі, Данила[26].

У другому листі папа забороняє хрестоносцям чи іншим релігійним чи католицьким володарям вступати на територію України-Русі, без дозволу українського володаря. У третьому папа дозволяє українському духовенству поступати згідно зі своїми обрядами в усьому. Що не суперечить католицькій вірі. Пізніше 7 вересня 1247 року папа в листі до архієпископа Альберта пише, що Данило просив, щоби папа прийняв його нарід і його королівство до єдності з Римською Церквою. В цьому самому листі папа доручає архієпископові Альбертові поїхати на Русь і переконатися “ чи король, архієпископи, єпископи і магнати його королівства готові з’єднатися з Римською Церквою і якщо так , то проголосити це всюди де треба”. 12 вересня 1247 року папа вдруге прийняв Руського короля та українську державу, під опіку святого Петра і свою: “*Ea propter carissimi in Christo filii vestris precibus inclinati personas vestras et Regnum familia (sis.) possessiones, et alia omnia bona vestra tam mobilia quam immobilia que in presenciarum racionabiliter possidetis, aut in futurum iustis modis prestante domino*

poteritis adipisci, sub beati Petri et nostra protectione succipimus...”[27].

5 грудня 1247 року папа дозволяє шлюб князя Василька з Дубравкою. В цей же час приїзд Платона-Карпіні до папи та його доповідь про необхідність в христовому поході проти татар, оскільки ті не бажали миру для Європи, зумовив папу 22 січня 1248 року посилати посольство з проханням, що ті якщо почують про плани татар, чи про татарське військо повідомили про це хрестоносців в Пруссії[28].

В цей же час, як вважав І.Хома, у своїй праці “Східно-європейська політика папи Інокентія IV” папа намагався створити коаліцію з тих держав та народів, що межували з татарами: Угорщини, Чехії, Польщі, Тевтонського Ордену. Так в 1248 році папа закликає ці держави до хрестового походу проти татарів. Проводячи широкомаштабну кампанію по питанню організації хрестового походу він хоче заручитися, остаточно в вірності Данила і висилає до нього посольство, сповіщаючи про свої плани[29].

Із скупності проаналізованих нами джерел вся активна безкомпромісна боротьба папи проти Інокентія IV проти татар закінчилась коронацією Данила на короля Русі і вступ України-Русі в союз католицьких держав. Однак як бачимо у самому розпалі своєї політико-релігійної діяльності, коли хрестовий похід проти татарів був у активній дискусії в Європі, помирає 7 грудня 1254 року його надхненник та зближувач позицій сходу та заходу папа Інокентій IV. Його наступники не були такими авторитетними, щоб могли вплинути на могутнього короля Данила, вони швидко змінювалися, як у релігійній так і політичній орієнтації до держав Східної Європи і за таких умов не могли впливати на організацію антитатарської коаліції. Зосередившись на західноєвропейських проблемах, вони намагались вести діалог з Данилом Романовичем по питаннях релігійної унії і то безуспішно[30].

У висновок нашого дослідження наголосимо, що Папа Інокентій IV та король Данило Романович галицький, були особистостями, які щиро бажали і вірили в реалізацію хрестового походу проти татар та зближення релігійних, культурних та політичних позицій християн Заходу і Сходу Папа з своєї сторони,

а Данило Романович з своєї сторони робили всі спроби до утворення політичної коаліції, та релігійної унії, однак роздираєма внутрішніми суперечками Західна Європа виявилася неготовою до волевиявлення свого релігійного та духовного наставника папи Інокентія IV, хоча Данило Романович повністю повірив папі в реальність хрестового походу проти татар, що засвідчує факт коронації та вступ України-Русі в союз католицьких держав[31].

Взаємовідносини Інокентія IV та короля Данила Галицького є цікавою сторінкою в історії західної та східної політико-релігійної думки, зокрема Української держави та Римської церкви в XIII столітті, які сьогодні через призму століть є актуальними і потребують переосмислення та подальшого дослідження[32].

Список використаних джерел та літератури:

1. А. Дж. Тойбі. Дослідження історії. - К., 1995. - Т. II. - С. 229 - 230.
2. В. С. Ідзьо. Дипломатичні взаємини Данила Романовича на передодні коронації. Науковий Вісник Українського Історичного Клубу. - М., 2003. - Т. VII. - С. 25 - 39.
3. В. С. Ідзьо. Митрополити Української церкви X-XIII ст. у взаємовідносинах з Візантійською та Римською церквами та великокнязівською владою. Науковий Вісник Українського Університету. - М., 2002. - Т. II. - С. 121-125.
4. Віктор Ідзьо. Українська держава в XIII столітті. - Івано-Франківськ, 1999. - С. 123 - 178.
5. Віктор Ідзьо. Українська держава і Римська церква в XIII столітті. Історія релігій в Україні. Праці X-ї Міжнародної наукової конференції (Львів, 16-19 травня 2001. - Книга I. - Львів "Логос", 2001. - С. 222 - 228.
6. А. Дж. Тойбі. Дослідження історії. - К., 1995. Т. I. - С. 347 - 348.
7. Віктор Ідзьо. Король Данило та Українська держава у XIII ст. у взаємовідносинах з Тевтонським Орденем. Збірник Наукових праць "Українська національна ідея: Реалії та перспективи розвитку". Львів, 2001. - Випуск 9. - С. 36 - 46.
8. Віктор Ідзьо. Українська держава часів короля Данила у висвітленні сучасної історіографії. Україна, українці, українознавство у XX столітті в джерелах і документах: Збірник наукових праць у 2-х частинах. - Київ: НВЦ, 1999. - Ч. 1. - С. 33 - 40.
9. Віктор Ідзьо. Українська держава і Римська церква в XIII столітті. Історія релігій в Україні. Праці X-ї Міжнародної наукової конференції (Львів, 16-19 травня 2001. Книга I. Львів "Логос", 2001. - С. 222 - 228.
10. Віктор Ідзьо. Дипломатичні стосунки Української держави з Ятвязьким князівством в XIII ст. - ВМС. - Львів – 2003. - С. 104 - 106.
11. В. Ідзьо. Українська держава в XIII столітті і сучасна методологія українознавства. Українознавство. - К., 2002. - №4. - С. 55 - 58.
12. В. С. Ідзьо. Роль великої княгині Анни в кристалізації Української держави в XIII столітті. Науковий Вісник Українського Історичного Клубу. - М., 2000. - Т. V.
13. Archivum Secretum Vaticanum. - Regustra Vaticana. - St. 22 - 23.

14. А.Г.Великий. Проблема коронації Данила. *Anlecta Ordinis S.Basilii Magni*. - Romae 1954. S.95 - 96.
15. *Documenta Pontificum Romanorum historiam Ucrainae illustrantia*. - T.I.S.50 - 51.
16. Віктор Ідзьо. Українська держава в XIII столітті. Івано-Франківськ, 1999. - С.193 - 209.
17. *Documenta Pontificum Romanorum historiam Ucrainae illustrantia*. - T.I.- S.50.
18. Руський Літопис.- К.,1989. - С 368 - 370.
19. *Documenta Pontificum Romanorum historiam Ucrainae illustrantia*. T.I.- S.33.
20. *Ibidem*.- S.40 - 41.
21. *Ibidem*.- S.35.
22. А.Г.Великий. Проблема коронації Данила. *Anlecta Ordinis S.Basilii Magni*. – Romae, 1954.- S.99.
23. *Ibidem*.- S.42.
24. В.С.Ідзьо. Король Данило та Українська держава в XIII столітті у взаємовідносинах з Тевтонським Орденом. Науковий Вісник Українського Університету. - М., 2001.- Т.I.- С.208.
25. В.С.Ідзьо. Король Данило Галицький – до проблеми з'ясування історичного портрету. Науковий Вісник Українського Історичного Клубу.- М.,2003.- Т.VII - С.22 - 24.
26. В.С.Ідзьо. Українська держава часів короля Данила. Науковий Вісник УІК. - М.,1988. -Т.II. - №1. - С.3 - 28.
27. *Documenta Pontificum Romanorum historiam Ucrainae illustrantia*. - T.I - R. 25. - S.38
28. *Ibidem*. - S.42.
29. І.Хома. Східно - європейська політика папи Інокентія IV. *Anlecta Ordinis S.Basilii Magni*. Romae, 1954. S.133 - 134.
30. І.Паславський. Корона Данила Галицького в контексті політичних і церковних відносин XIII століття. Львів, 2003. - С.79 - 84.
31. Віктор Ідзьо. Українська держава в XIII столітті. Івано-Франківськ, 1999. - С.13 - 32.
32. Віктор Ідзьо. Українська держава і Римська церква в XIII столітті. Історія релігій в Україні. Праці X-ї Міжнародної наукової конференції (Львів, 16-19 травня 2001.- Книга I.- Львів “Логос”, 2001.- С.222 - 228.

Наукове видання

Віктор Ідзьо

**Король Данило та
Українська держава
у XIII столітті**

**Підписано до друку 12 10.2015р. Формат 60x84/a
Друк резограф. Папір офсетний Гарнітура pragmatika.
Ум. Друк. Арк. 32, 81. Обкл.- видд. Арк 23, 48.
Наклад 300 прим. Зам № 126-868.
Видавництво «Українознавець».**

**Адреса видавництва:
Україна, 79008, м. Львів, вул. Кривоноса 10,
тел: (097) 496 - 22 - 40, факс:(0322)97-10-38.
Видавництво
Університету «Львівський Ставропігон».
E-mail:ukrainoznavezz@ukr.net**

Віктор Ідзьо

**Король Данило
та Українська держава
у XIII столітті**